

Optimistisch

**over duurzame groei
en werkgelegenheid**

Een ondernemersvisie op de kansen van Nederland

Voorwoord

Voor u ligt de visie van onze drie ondernemingsorganisaties op de economie van Nederland en de rol van ondernemerschap daarin. Onze visie heeft als titel 'Optimistisch'. Wij hebben die titel gekozen omdat wij er van overtuigd zijn dat Nederland uitstekende kansen heeft om tot de top van de wereld te blijven behoren. Een welvarend land, met een duurzame economie en werk voor iedereen. Met een verstandig beleid kan dat lukken.

*Bernard Wientjes,
voorzitter VNO-NCW*

*Loek Hermans,
voorzitter MKB-Nederland*

*Albert Jan Maat
voorzitter LTO Nederland*

1. Inleiding

Het is goed in deze turbulente tijd de balans op te maken: een broos en onzeker herstel van één van de meest ingrijpende mondiale financiële en economische crises ooit, klimaat-, voedsel- en energievraagstukken die nog allerm minst zijn opgelost, de nationale overlegeconomie schijnbaar in een crisis, scheuren in de (internationale) openheid en tolerantie van ons land en een kabinet dat voortijdig is gevallen.

Genoeg ingrediënten voor een gevoel van chaos, machteloosheid, richtingloosheid en voor een vlucht in niets brengende politieke radicalisering. ‘Nog wel gelukkig met het eigen bestaan, maar bezorgd om de omgeving’, is het paradoxale enquêteresultaat dat de stemming het beste verwoordt. Dit alles staat in schril contrast met de optimistische visie van ondernemers en ondernemingen op de toekomst van ons land.

Bijna vier jaar geleden zeiden wij nog dat ‘Nederland kán winnen’. Onze visie was gebaseerd op de ervaring en het historische besef dat door ruimte te geven aan de veranderingskracht van ondernemerschap, binnen en buiten ondernemingen, Nederland alle kansen heeft voor een goede toekomst. Nu staan we voor de vraag of dat optimisme nog altijd gerechtvaardigd is. Wij menen van wel. Nederland heeft alles in zich om ‘te kunnen blijven winnen’. Nederland komt relatief sterk door de wereldwijde crisis heen, met naar verhouding beperkte werkloosheid. Nederland heeft economische sterktes waar met kracht op kan worden voortgebouwd. Verduurzaming is een economische kans en brengt minder afhankelijkheid van fossiele grond- en brandstoffen. Nederland is sterk gepositioneerd om zich als vestigingsland voor internationale bedrijven en fysieke ‘Gateway to Europe’ te verbinden met de opkomende economieën in de wereld. De mainports Schiphol en Rotterdam spelen daarin een cruciale rol.

Voor de toekomstkansen van het land is het wel noodzakelijk een gemeenschappelijk doel te hebben, een toekomstvisie, waarvoor gezamenlijk de handen uit de mouwen gaan. Het Nederlandse bedrijfsleven wil daar graag aan bijdragen. Wij presenteren met dit document onze toekomstvisie op economisch en ondernemend Nederland.

Onze toekomstvisie is geen neerslachtige visie op bezuinigingen. Hervorming van de rol van de overheid op diverse terreinen is zonder meer noodzakelijk, maar wel in het perspectief van versterking van de concurrentiekracht van Nederland. Daarvoor is de dynamiek van ondernemend Nederland nodig, gebaseerd op kennis en innovatie en een veel betere benutting van ieders talent en ruim baan voor toptalent. Ons plan voor Nederland

resulteert, zo mag worden verwacht, in een trendmatig hogere en duurzame economische groei. De rekenen daarvan behoren toe aan allen die er aan meewerken. We denken dat het mogelijk is de economie te versterken en tegelijkertijd de overheidsfinanciën gezond te maken met maatregelen die beide doelen dienen. Wij denken dat het mogelijk is de duurzaamheidopgave met vertrouwen van antwoorden te voorzien. Door benutting van de innovatieve en implementatiekracht van het bedrijfsleven in een goede samenwerking met de overheid. Wij zien de vergrijzing niet als last, maar als mogelijkheid om de ervaring van langer levende en langer werkende ouderen te benutten. Wij zijn ervan overtuigd dat onze kinderen en kleinkinderen het beter kunnen hebben dan wij, indien *wij* de juiste keuzes maken. Dat gaat heel wat verder dan het beperkte boekhoudkundige houdbaarheidsuitgangspunt dat ‘toekomstige generaties niet de rekening van de huidige generaties gepresenteerd moeten krijgen’. Onze ambitie moet zijn dat toekomstige generaties het beter hebben dan wij, zoals onze (voor) ouders het pad voor ons hebben geëffend.

Ondernemingen kunnen een grote maatschappelijke bijdrage leveren aan het oplossen van de grote uitdagingen van de toekomst: bevorderen van duurzaamheid in producten en processen, en het beter benutten en inzetten van menselijk potentieel. Daarmee kunnen ondernemingen hun eigen bijdrage leveren aan een – in meerdere opzichten – leefbare samenleving. Duurzaamheid is geen randverschijnsel meer maar steeds meer een business case en essentieel onderdeel van de bedrijfsstrategie. Een visie op de economische toekomst van Nederland, met daarin de grote uitdagingen waarvoor we staan en voorstellen hoe kansen te benutten, kan niet zonder beleid dat dicht op de huid van ondernemers wordt ontwikkeld. Zij zijn door hun functie in de economie hoofdrolspelers in het succesvol kunnen verwezenlijken van die visie.

In dit programma voor de middellange termijn presenteren wij een ‘Nieuwe Groeiagenda’ voor de toekomst van Nederland. Maar eerst zullen we onze visie nader uiteenzetten. Daarbij zijn de volgende zaken essentieel:

1. We moeten ons bewust zijn van de veranderende wereld om ons heen en de positie van Europa en Nederland daarbinnen (§2);
2. We moeten een scherpe visie ontwikkelen op de maatschappelijke en economische uitdagingen, hier en elders, zodat we (tenminste op hoofdlijnen) weten waarheen en waarvoor we beweging in gang zetten (§3);
3. We moeten de huidige eigen positie in al zijn sterktes en zwaktes goed onder ogen zien, opdat bestaande

sterktes worden benut en uitgebouwd en zwaktes worden aangepakt (§4);

4. We moeten werken vanuit het besef dat voor nieuwe economische groei nieuwe doorbraken nodig zijn (de Nieuwe Groeiagenda: § 5).
Daarbij geldt als tweeledige beleidsfilosofie dat:
  - Resultaten in het verleden en verworven sterktes wel

degelijk voor een deel een wegwijzer zijn voor beleid en basis voor succes in de toekomst;

- Aanpassen en voortdurend vernieuwen, willen excelleren en alle talenten ontwikkelen en benutten harde noodzaak zijn om Nederland met een duurzame economie tot de welvarendste landen van de wereld te laten blijven behoren.

2. Omgeving

2.1 Mondiale ontwikkelingen: een multipolaire wereld

Snel veranderde wereld...

Het is nog maar kort geleden dat de wereld betrekkelijk duidelijk geordend was. De Westerse wereld was sterk dominant. Japan speelde de leidende (economische) rol in Azië. De grote communistische landen, Rusland en China, waren wel geopolitiek en militair belangrijk maar speelden economisch een ondergeschikte rol. Zuid-Amerika was een slapende reus, die nooit leek te ontwaken en Afrika was het 'verloren' continent. Deze machtsverhoudingen – politiek en economisch – zijn snel veranderd. De economische verwevenheid is enorm toegenomen, zoals ook de financiële crisis heeft laten zien. Markten voor goederen en diensten, arbeid en kapitaal zijn met elkaar vervlochten. Die toenemende verwevenheid is mogelijk gemaakt door een daling van transport- en communicatiekosten en door het wegnemen van belemmeringen voor grensoverschrijdende activiteiten, onder meer door het goede werk van de WTO. Technologische innovaties maken globalisering mogelijk en makkelijker, maar het zijn ook beleidskeuzes die bepalen in welke mate markten integreren.

...door het invoeren van de markteconomie in (voormalige) centraal geleide, (meestal) communistische staten...

Door het instorten van de Sovjet-Unie, door het invoeren van marktgerichte hervormingen in China en andere voormalige communistische landen en door het openen door India van haar grenzen, heeft in deze landen een explosie van economische groei plaatsgevonden. Deze groei is niet zozeer door binnenlandse particuliere

consumptieve bestedingen veroorzaakt, maar vooral door export, overheidsuitgaven en investeringen. Rusland is een van de grootste exporteurs van energie en grondstoffen. China is de fabriek voor massaproductie. India werd het mondiale ict-service-huis. Het komende decennium zal een verdere verschuiving van het economische zwaartepunt in de wereld laten zien van het Westen naar Azië en andere opkomende markten. Dat zijn de nieuwe groeimotoren in de wereld. Uit die landen komen nieuwe concurrenten voor het Nederlandse bedrijfsleven, maar even zo goed zijn die landen voor ons belangrijke, kansrijke nieuwe vestigingsplaatsen en afzetgebieden. De Verenigde Staten zullen niettemin nog lange tijd een zeer sterke economische (en politieke) macht zijn.

...dreigend gebrek aan grondstoffen en voedsel...en het klimaatprobleem...

Door deze snelle groei stijgt de vraag naar voedsel en energie en zijn landen die primair leveranciers zijn van voedsel en/of grondstoffen in een stroomversnelling terecht gekomen. Zuid-Amerika is echt uit haar economische impasse bevrijd. De vooruitzichten voor Afrika zijn beter. Tot 2008 kende de wereldhandel hoge groeipercentages tussen vijf en tien procent. In veel achtergebleven landen heeft deze groei geleid tot een snelle verbetering van de kwaliteit van leven en vermindering van armoede, ondanks misstanden op het gebied van mensenrechten en milieu. Dat heeft de traditionele visie op ontwikkelingshulp ook in een ander daglicht geplaatst, zoals de WRR overtuigend heeft geschetst. Het Nederlandse beleid dient daarop nog te worden aangepast (zie § 5).

De mondiale schaarste aan grondstoffen en energie kan een bepalende factor worden van de concurrentiekracht van landen. Elk land moet zich daarop instellen en vele doen dat ook. Tegelijkertijd zijn de dreigende energie- en klimaatcrisis en het antwoord op de dreigende uitputting van de grondstoffen vraagstukken die slechts mondiaal zijn op te lossen. Onze mondiale structuur en bestuur ('governance') zijn niet voorbereid op het oplossen van deze problemen. Dat bleek bij de reactie op de financiële crisis maar ook op de milieutop in Kopenhagen, waar elk land, hoe klein ook, de besluitvorming kon blokkeren. Het is onvermijdelijk dat dit consequenties moet hebben voor mondiale organisaties als de Veiligheidsraad, de WTO, het IMF en de Wereldbank. Verder neemt de rol van de G8 af ten gunste van de invloed van de G20. Belangrijk is dan ook dat Nederland in die nieuwe, veranderende internationale gremia zijn rol kan spelen. Basis voor toegang daartoe zijn de omvang van onze economie, (de 16e van de wereld) ons relatief grote aandeel in de internationale handel en buitenlandse investeringen en het feit dat we relatief veel internationale ondernemingen tellen met hun hoofdkantoor in Nederland. Maar ook de Nederlandse geopolitieke betrokkenheid, via onder meer bijdrages aan internationale vredes- en militaire operaties, is daarop van invloed.

2.2 De positie van Europa

De politieke positie van de Europese Unie verzwakt. 'Kopenhagen' liet zien dat het leiderschap in mondiale vraagstukken bij andere spelers ligt dan Europa. Voor Europa was het toekijken, niet in de laatste plaats omdat de Europese vertegenwoordigers voor elk besluit ruggespraak met de 27 leden moesten hebben. Duidelijk is geworden dat Europa's rol in de wereld niet toonaange-

vend is wanneer het aankomt op doortastend handelen op het internationale politieke niveau. Bij grote problemen als de financiële crisis en het klimaatprobleem is het een moeizaam en langdurig proces om tot een bindend besluit te komen. Deze zwakke politieke positie moet versterkt worden. Het nieuwe Verdrag, met een Europese President en een versterkte Hoge Commissaris voor het buitenlands- en veiligheidsbeleid, geeft daartoe een aanzet. De nieuwe bestuurlijke verhoudingen binnen Europa moeten zich nog uitkristalliseren. De ambitie van Europa moet zijn om met één vertegenwoordiging aan tafel te zitten bij landen als de Verenigde Staten en China: ofwel van G2 (China, de VS) naar G3 (China, de VS en een Verenigd Europa).

De zwakke politieke positie van Europa doet geen recht aan de *economische* positie van ons werelddeel. Met nog geen tien procent van de wereldbevolking is het aandeel in de wereld economie 25%. De Chinese economie was in 2007 even groot als die van Duitsland wat omvang van het BBP betreft. Volgens sommigen zal dat in 2050 veertien maal groter zijn en drie maal de omvang van de economie van de EU-15 bedragen. Eén ding is duidelijk: zonder de Europese (politieke) samenwerking zou Europa veel zwakker zijn en was Nederland veel ernstiger door de crisis geraakt. Daarom is het in het belang van Nederland en van het Nederlands bedrijfsleven dat Europa's kracht zich positief ontwikkelt. Europa is geen 'buitenland' meer, maar wezenlijk voor een sterk Nederland. De economische positie van Nederland is rechtstreeks verbonden met die van de andere lidstaten van de Europese Unie. Onze inzet moet in de eerste plaats gericht zijn op een verdergaande Europese economische integratie. De nieuwe Groeiagenda voor Europa (EU 2020), die onlangs op de Voorjaarstop van Europese regeringsleiders in hoofdlijnen is vastgesteld, moet de

Mondiale financiële crisis

Hoewel de banken nog een sterk nationaal karakter hadden en hebben, handelden zij in producten die over de gehele wereld verkocht worden. De financiële markt is een 'footloose' markt in de ware zin van het woord. Zo kon het gebeuren dat een lokale subprime crisis de lont werd in het wereldwijde financiële kruitvat, een kruitvat waarvan het bestaan en het gevaar bij weinigen bekend was. Zo kon het gebeuren dat alle zakenbanken en een groot deel van de retail banken in ernstige moeilijkheden kwamen en omvielen of met steun van de staat overeind bleven. Zo kon het gebeuren dat bijna van de ene op de andere dag uitpuilende orderportefeuilles van de industrie omsloegen in vrijwel totale omzetstilstand. Zo kon het gebeuren dat het kabinet op 15 september 2008 nog aankondigde dat Nederland in 2009 de laagste staatsschuld sinds het ontstaan van het Koninkrijk in 1815 zou hebben, terwijl wij nu afstevenen op een staatsschuld, die zelfs boven het in het Stabiliteitspact vastgelegde maximum van 60% van het BBP ligt.

EU uit de crisis helpen en de Europese economie sterker maken voor de toekomst. Europa koerst met deze agenda naar innovatieve, duurzame en sociale groei. Veel nadruk moet worden gelegd op behoud en verdere vervolmaking van de Interne Markt. Daarmee is nog zeer veel winst te boeken. Zeker gelet op de toenemende betekenis van de dienstensector met een tot nog toe achterblijvende productiviteit (groei). Ook op veel andere terreinen liggen nog winstkansen, zoals de energiemarkt, btw, onderzoek en innovatie, trans-Europese netwerken en één Europees luchtruim.

De Europese Unie moet zich beperken tot kerntaken waar haar kracht ligt, namelijk het realiseren van de publieke belangen van (en bij) grensoverschrijdende vraagstukken en problemen.

Het is zaak dat de Europese Unie op de terreinen die tot haar takenpakket behoren meer politiek doorzettingsvermogen en macht krijgt en daadkracht gaat tonen. Wanneer de Unie bij de uitvoering van die taken voldoende besluitvormingsvermogen en daarmee daadkracht ontbeert, blijven de resultaten van Europese samenwerking te mager en kan de samenwerking zelfs risicovol zijn. Een voorbeeld daarvan is de bescherming van de Euro en de noodzaak om in alle Eurolanden via naleving van het Stabiliteitspact de overheidsfinanciën weer op orde te brengen en te houden en de economie te flexibiliseren. De macro-economische stabiliteit onder de euro is verzwakt door gebrek aan budgetdiscipline van lidstaten. Die discipline moet meer afdwingbaar worden. Dit vraagt om een verschuiving van verantwoordelijkheid van lidstaten naar de Europese Commis-

sie. De Europese Unie moet de politieke mogelijkheid krijgen om in uitzonderlijke omstandigheden in te grijpen. De Commissie moet onafhankelijke controle van de cijfers bevorderen. Er moeten strengere en effectievere sanctiemechanismen komen, zoals onthouding van stemrecht en lidstaten niet in aanmerking laten komen voor EU-structuurfondsen bij hardnekkige overtreding van het Stabiliteits- en Groeipact.

2.3 De Nederlandse uitgangspositie

Nederland is een klein land in oppervlakte en bevolkingsomvang, maar groot in economisch opzicht. Het is de zestiende economie van de wereld, zit in de top-tien van de internationale handel en is de op één na grootste exporteur van voedsel, planten en bloemen. Binnen Europa hoort Nederland tot de top-vijf qua concurrentievermogen en vestigingsklimaat (zie box). Nederland heeft de grootste haven en één van de grootste luchthavens van Europa. In Nederland zijn relatief veel hoofdkantoren van multinationals gevestigd. Vele Amerikaanse en Aziatische ondernemingen hebben hun Europese hoofdkantoren in Nederland.

Ons land weet de financieel-economische crisis te doorstaan met betrekkelijk geringe werkloosheidsgevolgen. Ondernemingen weten zich aan te passen. Dat was mede mogelijk doordat zij aan de vooravond van de crisis reserves hadden gevormd voor slechte(re) tijden. Die zijn nu echter uitgeput. Dat geldt ook voor de overheid. Het overschot op de begroting is omgeslagen in een fors

Ranking op wereldranglijsten van concurrentiepositie

Er bestaan verschillende internationale ranglijsten voor de ranking van landen naar concurrentievermogen of ondernemingsklimaat in brede zin. Die ranking wordt jaarlijks gemaakt door IMD (Institute for Management Development) en WEF (World Economic Forum). Bij beschouwing over een langere periode in de IMD-ranking is te zien dat Nederland opvallend veel van plaats is gewisseld. In de jaren negentig zijn we internationaal van een vijftiende plaats opgeklimmen naar de top-vijf in 2000 om daarna betrekkelijk snel weer terug te vallen naar een vijftiende plaats in 2004. Vervolgens zijn we weer geklimmen naar een tiende plaats dit jaar en binnen Europa naar een plek bij de top-vijf. In de ranking van het WEF is eenzelfde verbetering te zien (van dertiende in 2002 naar een tiende plaats in 2009). De verbetering van de afgelopen jaren in de IMD-ranking heeft zich voorgedaan op nagenoeg alle onderdelen van concurrentievermogen: economische prestaties, business efficiency, overheidsefficiency en infrastructuur in brede zin. Deze internationale rankings zijn een globale aanwijzing dat Nederland de goede richting is ingeslagen met het beleid. De neergezette economische prestaties zijn dan ook gemiddeld beter dan de rest van Europa. De BBP-groei van Nederland is tot nu toe in deze eeuw gemiddeld 2,2% tegen 1,9% in andere Eurolanden. Onze lage werkloosheid (in 2009 5% tegen gemiddeld 10% in het eurogebied) is één van de meest zichtbare en opvallende prestaties.

opgelopen tekort. De staatsschuld is enorm toegenomen. Bedrijfsleven en overheid zijn nu aan het eind van hun financiële Latijn. Een wereldwijd economisch herstel komt als groepen. De onzekerheid daarover is echter nog altijd groot en Nederland is zelf niet bij machte het mondiale herstel te versnellen. We weten echter dat er na een crisis altijd een weg omhoog is. De vraag die ons meer moet bezighouden is hoe daar maximaal van te profiteren en ons sterk te positioneren. Door de crisis en door de ongehoord snelle globalisering van de economie moet Nederland zich beraden op zijn plaats in de (economische) wereld. Natuurlijk komen nieuwe spelers in beeld, maar dat hoeft voor Nederland geen achteruitgang te betekenen. Immers, naast bedreigingen biedt het ook kansen. Ook in een globaliserende wereld hebben

en houden overheden ruime mogelijkheden voor eigen beleidskeuzes, zowel op nationaal als bovennationaal (Europees) niveau. Nederland heeft hierbij zijn toekomst wel in eigen handen.

Nederland heeft op de internationale concurrentieranglijsten na de vorige economische crisis (de 'dotcom-crisis' van 2002/2003) positie verloren, maar nadien weer wat terug gewonnen. Toch moeten en kunnen we ons niet tevreden stellen met een tiende mondiale plaats en een top-vijf positie binnen Europa. Rond de eeuwwisseling stond Nederland nog in de mondiale top-vijf. Er is geen enkele reden om te veronderstellen dat die positie niet opnieuw kan worden bereikt.

3. Uitdagingen

3.1 Globalisering, duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen

Er waren geluiden dat het na de financiële crisis gedaan zou zijn met globalisering en de internationale markteconomie en dat landen zich zouden moeten gaan terugtrekken op hun nationale economie. Niets is minder waar. Globalisering is onomkeerbaar. Het is 'here to stay'. Gelukkig zien veel landen in dat zij bij protectionisme meer te verliezen dan te winnen hebben, hoewel waakzaamheid geboden blijft. Tegelijkertijd is eens te meer duidelijk geworden dat de wereld dringend behoefte heeft aan effectieve internationale samenwerking ter oplossing van mondiale economische, ecologische, voedsel- en veiligheidsvraagstukken. De Nederlandse positie is onomkeerbaar verbonden met de rol die een waarlijk Verenigd Europa op dat toneel kan spelen.

De afgelopen crisis heeft ons de ogen geopend dat juist in het zakendoen waarden kardinaal zijn. Vanzelfsprekende waarden als eerlijkheid, betrouwbaarheid en transparantie vormen de basis voor constructieve en productieve relaties van bedrijven met hun directe stakeholders: klanten, medewerkers, leveranciers en aandeelhouders. Zij creëren de 'license to operate' voor

het bedrijfsleven. Vertrouwen vormt de smeerolie van de economie. Wanneer vertrouwen ontbreekt, gaat het radarwerk van de economie haperen en komt de welvaartsmachine tot stilstand. Er is dus veel aan gelegen de betekenis van 'moral sentiments' in het bedrijfsleven (Adam Smith als geestelijk vader van de markteconomie en de economische wetenschap wees er al op) te benadrukken en zoveel mogelijk te bevorderen. We keren ons tegen excessen en immoreel gedrag.

Nieuw perspectief voor de financiële sector en behoud van voldoende (ruimte voor) kredietverlening

De crisis heeft een aantal feilen in het bank- en kredietwezen blootgelegd met grote gevolgen voor de wereld-economie. Reparatie daarvan is noodzakelijk. Het is aan de banken zelf om het vertrouwen van klanten en de samenleving in bredere zin terug te winnen. Banken hebben inmiddels belangrijke stappen ondernomen. De aandacht voor het klantbelang is centraler komen te staan en de maatschappelijke rol van financiële instellingen wordt beter belicht.

Toen de financiële crisis uitbrak zijn de beleidsreacties van Centrale Banken en overheden adequaat geweest. Systeembanken zijn gered en internationaal gecoördi-

neer is de krimp doorbroken via goedkope geldpolitiek, het aanvaarden van forse begrotingstekorten en tijdelijke Keynesiaanse stimulering. In het vooruitzicht van economisch herstel is de vraag nu hoe verder? Voor het Nederlandse bedrijfsleven is het cruciaal dat het Nederlandse bankwezen weer zo snel mogelijk revitaliseert en na de noodzakelijke aanpassingen weer voluit, ook internationaal, gaat functioneren. De waarde en betekenis van Nederland als financieel centrum met zijn internationale banken is groter geweest voor het Nederlandse ondernemerschap dan menig een denkt. Zo verantwoord en zo snel mogelijk weer op de eigen private benen komen, is van groot belang. De voorstellen die in voorbereiding zijn over versterking van regelgeving en verhoging van kapitaaleisen verdienen de volledige steun. Maar Nederland moet niet voorop of uit de pas lopen met internationale regelgeving. De grotere instellingen in kleinere lidstaten mogen niet op achterstand gezet worden. Eén Europese interne markt voor financiële dienstverlening op basis van gelijke spelregels, waarbij de meest efficiënte aanbieders in heel Europa kunnen opereren zonder

nationale bescherming, is een 'must' om het ontluikende economisch herstel te ondersteunen. Voor het herstel van de hele economie is tevens van groot belang dat bij de beoogde revitalisering van banken hun kredietverlening door een stapeling van aangescherpte eisen van toezichthouders niet onder druk komt te staan. Zeker wanneer de investeringsvraag bij gunstiger mondiale economische vooruitzichten herstelt.

Het huidige (verruimde) instrumentarium van het ministerie van EZ is te beperkt om dit voldoende zeker te stellen. Het is daarom wenselijk dat bij banken het proces van securitisatie, dat hun ruimte voor kredietverlening kan helpen vergroten, weer op gang komt. Bezien moet worden hoe in die situatie de middelen van de pensioenfondsen meer ten gunste van de Nederlandse economie kunnen worden aangewend. Versterking van het eigen vermogen door private equity fondsen die willen investeren in continuïteit van ondernemingen, kan ook een belangrijke bijdrage leveren aan de betere financiële positie van het bedrijfsleven. Ook verzekeraars zijn een krachtige investeerder in de Nederlandse economie.

Nederland heeft sterke duurzaamheidtroeven in handen

De land- en (glas)tuinbouw, agrobusiness, de chemie, de energiesector, de aanwezigheid van de LU Wageningen en de logistieke sector – sleutelsectoren in een biobased economy – zijn sterk ontwikkeld.

De Nederlandse chemie, hightechbedrijven en producenten van materialen, scoren van jaar tot jaar buitengewoon hoog op alle mondiale duurzaamheidscorelijsten. Het behoud van deze bedrijven met de talloze toeleveringsbedrijven is daarom niet alleen van belang voor Nederland maar ook van wereldwijd belang.

Rotterdam heeft een klimaatinitiatief gelanceerd dat tot doel heeft de haven van Rotterdam kampioen in het verlagen van de belasting van het milieu en van de CO₂-uitstoot te maken. Met dit initiatief als voorbeeld kan de Nederlandse havencluster niet alleen de grootste, maar ook het milieuvriendelijkste en CO₂-armste havencomplex van Europa worden.

Nederland heeft nu al het modernste vrachtwagenpark van Europa. De stimulering van de overgang naar nog milieuvriendelijker vrachtwagenmotoren naast andere maatregelen (zoals het stimuleren van multimodaal vervoer van goederen en personen) zal de groei in transport kunnen compenseren. De verbetering van de brandstof voor zee- en binnenwatermotoren kan hetzelfde voor de groei van het zee- en binnenwatertransport betekenen.

Nederland loopt voorop om de milieulast en de CO₂-uitstoot in het vliegverkeer door innovatie te beperken. Zowel Schiphol als de KLM zijn voortrekkers. De grote uitdaging zal zijn de uitbreiding van het vliegverkeer te combineren met beperking van de milieulasten. Mits sprake is van een internationaal level playing field kunnen we dat realiseren.

Het midden- en klein-bedrijf heeft op een aantal terreinen vergaande initiatieven genomen voor verduurzaming van productie en producten.

Deze rol moeten ook zij kunnen blijven vervullen. Eventuele aangescherpte eisen vanuit de EU mogen dit niet in de weg staan.

Verduurzaming als aanjager voor innovatie

Klimaatverandering als gevolg van te hoge emissies van broeikasgassen, beperkte beschikbaarheid en eindigheid van fossiele brandstoffen en voedselschaarste zijn wereldwijde problemen. Ze dwingen ons tot een maatschappelijke transitie naar een veel duurzamere economie. Voorzieningszekerheid van energie en de klimaatproblematiek plaatsen ons voor geweldige uitdagingen. Bij verduurzaming gaat het niet alleen om de voorziening van gas, elektriciteit of brandstoffen, maar ook om gebruik van grondstoffen, materialen, producten en product- en voedselketens. Verduurzaming heeft betrekking op elk facet en elke sector van de economie. Op energiegebied gaat het uiteindelijk om het gebruik van substantieel minder fossiele energie en vermindering van schadelijke broeikasgassen in de atmosfeer. Dat vergt een enorm aanpassingsproces dat binnen een ambitieus groeiscenario alleen kan worden bereikt met benutting van nieuwe kennis en de innovatiekracht van het bedrijfsleven, evenals door de dagelijkse toepassing hiervan. De ontwikkeling van een (gedeeltelijk) 'bio-based economy', waarvoor Nederland sterke troeven in handen heeft, kan een belangrijke innovatieve bijdrage leveren aan het realiseren van een duurzamere economie.

Economische groei en verbetering van het milieu zijn niet elkaars tegenstanders maar bondgenoten. Voor het bedrijfsleven is duurzaam groeien geen tweede maar eerste natuur geworden. Niet alleen omdat dit geweldige kansen biedt, maar ook vanuit het besef dat het bedrijfsleven een morele plicht heeft bij te dragen aan de houdbaarheid van onze aarde, voor huidige en vooral toekomstige generaties. Ondernemend Nederland heeft daarom met de overheid het 'Duurzaamheidsakkoord' afgesloten. Dat akkoord tussen bedrijfsleven en overheid is internationaal uitzonderlijk maar past binnen de beste Nederlandse traditie van samenwerking. Het akkoord rust op twee pijlers. In de eerste plaats heeft het bedrijfsleven zich verbonden aan de Europese doelstellingen ten aanzien van CO₂-reductie, energiebesparing en duurzame energie zodat Nederland zijn bijdrage kan leveren. Eerste berekeningen laten zien dat dit voor veel sectoren haalbaar is. De kosteneffectiviteit van maatregelen moet wel scherp worden bewaakt. De tweede pijler is innovatie. De overheid deelt met het bedrijfsleven dat innovatie de sleutel is voor verduurzaming. Het akkoord moet de weg bereiden voor een prominente rol van het Nederlandse bedrijfsleven op de internationale groeiemarkt van duurzame productie en consumptie. Deze innovatiepij-

ler van het Duurzaamheidsakkoord moet de komende jaren écht handen en voeten worden gegeven.

Nederland heeft gelukkig zeer sterke duurzaamheidtroeven in handen (zie box). Het is van het grootste belang – voor groei en het mondiale milieu – daar in eendrachtige publiekprivate samenwerking (letterlijk) werk van te maken. Verduurzaming is een aanjager voor innovatie, maar andersom is ook het geval: innovatie is een aanjager voor verduurzaming.

(Internationaal) maatschappelijk verantwoord ondernemen

Het laatste decennium is steeds duidelijker geworden dat het bedrijfsleven een maatschappelijke verantwoordelijkheid heeft. Door de globalisering krijgen eigenlijk alle grote vraagstukken een wereldwijd karakter en hebben problemen in het ene land al snel gevolgen voor andere landen. De maatschappelijke verantwoordelijkheid van bedrijven breidt zich uit in ruimte en tijd. Het klimaatvraagstuk vraagt om een verdere tijdshorizon. Ondernemers leven in de wetenschap dat tot 2050 de wereldbevolking nog fors groeit, olievoorraden slinken en temperatuurstijgingen kunnen leiden tot ingrijpende klimaatveranderingen. Ondernemingen opereren steeds vaker in ketens van toeleveranciers en afnemers. Die bevinden zich veelal in opkomende markten en in landen waar andere normen gelden voor milieu en arbeid dan hier. Hun regeringen oefenen vaak weinig toezicht uit. Denk aan landen in Afrika en Azië.

Globalisering biedt kansen voor de grote delen van de wereldbevolking waar armoede en uitzichtloosheid al veel te lang domineren. Bedrijven uit welvarende landen hebben bij hun activiteiten in de betrokken landen een verantwoordelijkheid om internationale normen ten aanzien van mensenrechten en milieu te respecteren. Nederlandse bedrijven brengen hun eigen 'business principles' en standaarden mee naar landen die elementaire mensenrechten niet accepteren of handhaven. Dat kan daar ter plekke leiden tot verbeteringen en is daarom een goede zaak, want veranderingen in de betreffende landen vereisen invloeden van buitenaf. Voor het Nederlandse bedrijfsleven is het een uitdaging zoveel als mogelijk is zijn invloed ten goede aan te wenden. Dat is een opgave waarvan we ons ten volle bewust zijn. Tegelijk moet er begrip zijn dat bedrijven niet altijd in staat zijn om hun normen ter plekke toe te passen (bijvoorbeeld discriminatie van vrouwen in het Midden-Oosten en vakbondsvrijheid in China). Het is goed dat de SER de vorderingen van het bedrijfsleven en 'good practices' in kaart brengt. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is geen zaak van overheidsregulering. De wetgever moet

er ver van wegblijven (dat geldt ook voor de overheid in haar rol van inkoper). Het is ondernemen. Het is onderdeel van de 'core business' van ondernemingen.

Maatschappelijk verantwoord handelen is echter niet alleen een zaak van ver buiten onze landsgrenzen. Het begint dicht bij huis. Bedrijven voelen zich onderdeel van de maatschappij en willen daaraan een positieve bijdrage leveren door duurzame en eco-efficiënte producten en processen te ontwikkelen en zuinig te zijn met energie en grondstoffen. Bedrijven leveren hun bijdrage tegen 'uitsluiting', door het bieden van werk en door het 'insluiten' van mensen die buiten de boot vallen (bijvoorbeeld vroegtijdig schoolverlaters, migranten, Wajongers). Bedrijven kunnen ook een bijdrage leveren aan het veiliger maken van de samenleving.

3.2 Vergrijzing en tekorten op de arbeidsmarkt vergen maximale benutting van talenten

Een andere onontkoombare uitdaging vormt de vergrijzing. Al snel leidt deze demografisch tot een krimp van de beroepsbevolking. Op de korte termijn loopt de werkloosheid volgend op de crisis nog op. Op middellange termijn gaat de afname van het arbeidsaanbod domineren. Ondernemingen moeten zich daarop instellen. We stevenen af op een permanente schaarste op de arbeidsmarkt, die het noodzakelijk maakt dat we de beschikbare beroepsbevolking zo productief mogelijk inzetten. De positieve kant van de medaille is het uitzicht op volledige werkgelegenheid en de grote kans die dit biedt om via werk de achterstanden in sociale integratie weg te werken. Met een sociale zekerheid die gericht is op aan de slag komen en een voldoende flexibele arbeidsmarkt is langdurige werkloosheid naar minimale niveaus terug te brengen.

Het vraagt ook dat de 'overhead' van de samenleving, alle niet direct productieve functies bij de overheid, in maatschappelijke sectoren als onderwijs en zorg en in het bedrijfsleven, wordt teruggedrongen om mensen vrij te maken voor een productievere inzet in onze economie. ICT kan belangrijk bijdragen aan een kosteneffectieve overheid met slimmere (keten)processen en minder administratieve lasten. Ook zullen we langer moeten gaan werken. Daar liggen onbenutte mogelijkheden, omdat we relatief kort werken per week (deeltijd), per jaar (verlof) en 'life time' (vroeg uittreding). Meer flexibiliteit is noodzakelijk om mensen zo goed en zo snel mogelijk op die plekken te krijgen waar we ze nodig zijn.

Dat is ook voor betrokkenen van groot belang, voor het eigen welbevinden en vanwege de positieve inkomensgevolgen. Dat werpt een ander licht op het ontslagrecht en andere 'mobiliteitsremmers' op de arbeidsmarkt. Migratie is slechts een oplossing als het gaat om kennis-migranten.

3.3 Sterk(er) uit de crisis met een trendmatig hogere groei en weer solide overheidsfinanciën

Nederland heeft ontegenzeggelijk een deel van zijn welvaart door de crisis verloren. Een verlies dat vooralsnog vooral gedragen is door bedrijven en de overheid. In hoeverre dat welvaartsverlies (5% BBP) blijvend is, hangt af van de kwaliteit van onze beleidsreactie op de gevolgen van de crisis in de bedrijven en bij de overheid. Het is onvermijdelijk de overheidsuitgaven aan te passen aan de lagere belastinginkomsten. Wij zijn ervan overtuigd dat dit onvermijdelijke 'opschudden van het bed' zo kan worden vormgegeven dat dit tegelijk de economische groei op termijn trendmatig verhoogt. Sterker, maatregelen die de groei bevorderen zijn vaak ook maatregelen die de omvang en invloed van de overheid op de economie verkleinen. Daarvoor zijn maatregelen nodig die ervoor zorgen dat de overheid op groeibepalende zaken beter gaat presteren (onderwijs, innovatie, verlaging van de lastendruk, versnelling van procedures, etc.). Als we door goed beleid sterker uit de crisis komen – op een hoger groeipad – zijn er minder bezuinigingen nodig om het begrotingstekort terug te dringen en is er meer ruimte voor groeibevorderend beleid (met onder meer lastenverlichting). Wat is er voor nodig is om op een hoger groeipad te komen?

...maximale benutting van onze mogelijkheden...

Het vereist dat Nederland over de volle breedte veel beter moet gaan presteren. Dat vergt:

- Inzet van mensen en middelen op de juiste plaats;
- Het niet verloren laten gaan van talenten van mensen die nu werkloos zijn geworden;
- Het benutten van verborgen reserves (in financieel en menselijk opzicht);
- Steengoed ondernemerschap om van mensen en middelen veel meer te maken dan de som van beide delen.

Zo bezien leidt de economische crisis tot een stevige 'wake up call'. Kan het? Ja, het kan. De mogelijkheden van Nederland worden nog enorm onderbenut (zie verder § 4.4).

3.4 Uitdagingen: enkele conclusies

Onze opgave is dus duidelijk:

- We moeten onze mogelijkheden volledig gaan benutten;
- De vergrijzing maakt 'gemakkelijke' groeiopties, zoals een aantal decennia geleden met de toegenomen participatie van vrouwen (een tot dat moment nog 'verborgen reserve'), niet meer mogelijk;
- Een trendmatig hoger groeipad bereiken, door middel van verbetering van het productieve vermogen van het bedrijfsleven. Voor de noodzakelijke gezondmaking van de overheidsfinanciën moeten maatregelen worden gevonden met een groeividend;
- Duurzaamheid moet het basiskarakter van ons handelen worden;
- Internationaal moeten we ons inzetten voor effectieve mondiale internationale economische en politieke samenwerking, met een politiek versterkte rol van Europa, die past bij haar economische kracht;
- De kredietverlening en beschikbaarheid van risicodragend vermogen voor bedrijven mag geen spelbreker zijn bij economische groei. Gerichte acties zijn nodig om dit te vermijden.

4. Toekomstperspectief voor Nederland

4.1 Waar verdienen we in Nederland over tien of twintig jaar ons geld mee?

De veel gestelde vervolgvraag is met welke activiteiten we over tien of twintig jaar ons brood verdienen. Waar kunnen of zullen we extra goed in zijn? Waar moet onze toekomstige groei in welvaart (inkomen en werk) vandaan komen? En hoe blijven we tegelijkertijd in balans met een goede kwaliteit van leefomgeving en duurzaamheid?

De toekomst is uiterst moeilijk te voorspellen. Twintig jaar geleden had nog niemand van internet gehoord, de telecomsector beperkte zich tot de vaste telefoonverbinding en de wegenkaart was nog het enige instrument om de route te bepalen. Toch had Nederland in bepaalde bedrijfstakken toen ook al een Europese en soms ook mondiale topperspositie. Nederland heeft deze sterke positie te danken aan zijn ligging aan de Rijndelta, zijn handelsverleden maar ook aan de soms bij toeval ontstane synergie tussen briljant ondernemerschap en buitengewoon creatief innovatief vermogen.

Het toekomstige economische beleid zal dus zowel de sterke positie van Nederland op een aantal gebieden moeten ondersteunen, als de voedingsbodem bieden voor nieuwe ondernemende initiatieven. Het Innovatieplatform heeft sleutelgebieden benoemd waar Nederland bewezen heeft sterktes te hebben. Door innovaties, voortkomend uit samenwerking tussen bedrijven en universiteiten, zoals Brainport, kunnen op deze sleutelgebieden nieuwe sterke mondiale posities worden opgebouwd. In § 4.3 geven wij een opsomming van deze sleutelgebieden. Wij hebben die aangevuld met activiteiten die het gevolg zijn van de ligging van Nederland (Rijndelta) en van ons sterk internationaal gerichte handelsverleden (vestigingsplaats voor hoofdkantoren). Het overheidsbeleid zal niet alleen de onderzoeks- en innovatie-inspanningen in deze sleutelgebieden moeten ondersteunen. De overheid zal ook bij andere aspecten van haar beleid, zoals op het gebied van infrastructuur, onderwijs, exportbeleid, (milieu)regelgeving, energiepolitiek en belastingen, de gevolgen ervan voor deze sleutelgebieden consequent in haar beleidsafwegingen moeten betrekken. Ofwel: kiezen voor een *integrale benadering* om onze sterktes te bewaken.

Naast het bewaken en versterken van de bedrijfsactiviteiten die in het verleden ontstaan zijn, en waarin Nederland een bovengemiddelde marktpositie bereikt heeft en die door de mondiale ontwikkelingen nog sterk kunnen groeien, zal Nederland zich moeten onderscheiden met een optimaal algemeen ondernemingsklimaat. Nederland heeft bewezen een zeer ondernemende natie te zijn, dat moeten we zo houden.

De huidige kracht van ons land geeft dus richting waarin en hoe geïnvesteerd moet worden om sterktes en kansen te blijven benutten. Wanneer we de intrinsieke kracht van dit land, zijn bevolking en zijn economie weten te benoemen, is het mogelijk die ook weer op te roepen in de komende decennia. Onder veranderde en veranderende omstandigheden. Wat zijn de succesfactoren, beslissende capaciteiten en sterktes van Nederland waarop kan worden (voort)gebouwd? We onderscheiden in de volgende paragrafen bestaande sterktes in *eigenschappen* (§ 4.2) en *activiteiten* (§ 4.3). In § 4.4 wordt besproken waarom we onze mogelijkheden niet voldoende benutten.

4.2 Voortbouwen op bestaande sterktes in eigenschappen: ondernemerschap en samenwerking

Nederlands ondernemerschap in al zijn diversiteit
Omdat ons land 'veel buitenland' heeft, is het altijd internationaal georiënteerd. Nederland heeft bekende grote multinationale ondernemingen voortgebracht. Ook onbekendere, kleinere Nederlandse ondernemingen behoren in hun 'niche' of branche vaak tot de internationale top. Het 'naar buiten gericht zijn', met de luiken open creatief ondernemen en succesvol zijn, het zit Nederlanders in de genen en is zonder meer een sterkte. Juist het succesvol inspelen en toelaten van buitenlandse invloeden in de open samenleving die Nederland altijd is geweest, heeft ons land geen windeieren gelegd. Dit is een bestendige basiskracht: het ondernemerschap in Nederland bloeit (veel startende ondernemers) en diversifieert. Die diversiteit in het ondernemerschap is een belangrijke factor. Het midden- en kleinbedrijf, zelfstandigen zonder personeel, het familiebedrijf, allochtoon ondernemerschap, maatschappelijke ondernemingen, ondernemen in multinationale ondernemingen en ondernemerschap in de kunst- en cultuursector. Ze hebben elk hun eigen rol en economische betekenis. Ondernemerschap is een belangrijke motor van ontwikkeling en innovatie.

Een onderscheidende sterkte van Nederlands ondernemerschap blijkt ook uit de soort functies in de waardeketen waarmee wij ons brood verdienen. Nederlanders blijken relatief goed te zijn in effectief en efficiënt transactiemangement. Dat wil zeggen, in het slim weten te verbinden van verschillende functies en vaardigheden in processen zoals te zien is in handel, logistiek, in kopstaart-bedrijven (het bedenken van nieuwe producten en de marketing ervan).

Ofschoon de doorgroei vanuit een bloeiend startersland-schap naar volwassen ondernemingen beter zou kunnen, is en blijft de groei en bloei van ondernemerschap in alle haarvaten van onze economie het kloppende hart van een succesvolle economie. Een economie die voortdurend efficiencyverbetering, product- en marktvernieuwing en banen en inkomen tot stand brengt. Daarover mag geen misverstand bestaan. Een stimulerend klimaat voor ondernemerschap zal daarom een allereerste voorwaarde zijn voor een succesvol economisch Nederland. Voorwaarde voor een vruchtbaar beleid om ondernemerschap te stimuleren is dat rekening gehouden wordt met de fase waarin een onderneming of ondernemer actief is. Wil men starten, is men net gestart en probeert men vaste grond onder de voeten te krijgen? Zit de onderneming in een snelle groeifase? Of is het een bestaande, al langer gevestigde onderneming die probeert vast te houden en te versterken wat is opgebouwd. Of is het een ondernemer die zoekt naar vernieuwing, overname of opvolging in zijn bedrijf?

Samenwerking: zoeken van consensus in plaats van conflict

Een sterkte van Nederland, van Nederlanders, ligt ontegenzeggelijk in het vermogen tot samenwerking. De geschiedenis bewijst dat. 'Samen de schouders eronder' maakte het mogelijk verschillen in opvattingen voortkomend uit religie, ideologie of positie te pacificeren. Die verschillen worden minder belangrijk wanneer zakelijke belangen ('de welvaart van allen') voorgaan. Dit heeft op het politieke niveau tot vruchtbare coalitievorming geleid. Op maatschappelijk niveau ontstond samenwerking tussen organisaties van werkgevers en werknemers. Op ondernemingsniveau leidde de samenwerking tussen grote en kleine ondernemingen tot per saldo een sterker bedrijfsleven met veel diversiteit en tot sterke branches. Een bedreiging voor de kracht van samenwerking is maatschappelijke radicalisering en extremisme. Naarmate het zoeken van conflict, vanuit onverzoenbare 'one issue' posities gaat overheersen, wordt de kracht van samenwerking aangetast en verspeelen we groeikansen. Het bedrijfsleven in Nederland zal daarom blijven investeren in samenwerking met andere

maatschappelijke organisaties om algemene belangen te dienen en de maatschappelijke welvaart te vergroten. Het Nederlandse stelsel van arbeidsverhoudingen heeft internationaal altijd veel aanzien gehad. Ons overlegmodel heeft zich de afgelopen decennia weten te vernieuwen. De flexibiliteit en verantwoorde opstelling van beide partijen leidde tot harmonieuze arbeidsverhoudingen en versterking van het aanpassingsvermogen van onze economie. Radicalisering van een minderheid van de vakbondsachterban en daarmee vervreemding van de meerderheid van werknemers – waaronder de 80% ongeorganiseerde werknemers – bedreigen dit.

4.3 Voortbouwen op bestaande sterktes

Een belangrijk deel van de kracht van een land ligt in het succesvol doortrekken van prestaties in het verleden. Het is heel moeilijk voor landen om geheel nieuwe richtingen in te slaan. We moeten de brede sterktes waarin Nederland bewezen heeft goed te zijn vasthouden en uitbouwen en zo zorgen voor continuïteit in de business waar Nederland het verschil kan maken. Welke zijn die sterktes?

- > De unieke ligging aan de Rijndelta heeft vanzelf geleid tot een *ijzersterke logistieke positie* in Europa. Dit geldt voor zowel zeehavens en luchthaven (waarbij juist de combinatie Schiphol-KLM zeer sterk is) als onze internationale logistieke en transportsector. Moderne handel is regisseur zijn in internationale productie- en distributienetwerken, serviceprovider, leverancier van “solutions” aan toeleveranciers en/of afnemers. Een competentie waarin Nederlanders hun sterkte bewezen hebben. De goederenstromen tussen de werelddelen zullen alleen maar groeien nu continenten als Azië en Afrika hun welvaart zien toenemen en een groter aandeel in de wereldhandel nemen. Nederland als dé logistieke poort van Europa kan hier enorm van profiteren.
- > De eeuwenoude handelsgeest en gerichtheid op de buitenwereld en dus relatief goede kennis van andere talen en culturen in combinatie met een internationaal georiënteerd belastingstelsel, internationale belastingverdragen en een sterke internationale zakelijke dienstverleningssector maakt Nederland uiterst geschikt als *vestigingsplaats voor hoofdkantoren*. Nederland telt vele hoofdkantoren van multinationals en vele Europese hoofdkantoren van bedrijven die hun hoofdzetel buiten Europa hebben. Het aantal niet-Europese multinationals zal sterk groeien. Veel van deze bedrijven zullen op zoek gaan naar een vestigingsplaats voor een Europees hoofdkantoor. Een

- hoofdkantoor biedt hoogwaardige werkgelegenheid en versterkt de kenniseconomie. Dit is dé kans voor Nederland om ‘the place to be’ in Europa te worden naar analogie van Singapore in Azië. Ook Nederland als mondiaal juridisch centrum kan hiervan profiteren.
- > Een eeuwenoude traditie als innovatieve hoogproductieve producent van *land-, tuinbouw- en veeteeltproducten* met een hoge kennisintensiteit heeft Nederland tot een wereldspeler gemaakt. De agro-industrie heeft een toonaangevende positie als het gaat om innovatie, schaal van produceren, internationalisering en productkwaliteit. De Greenvalleys, de Foodvalley en de Greenports hebben een unieke positie in de wereld. Bovendien heeft Nederland een sterk internationaal cluster van voedselproducenten met productiviteit van wereldklasse.
  - > De *chemische bedrijfstak* heeft een sterke mondiale positie met toonaangevende spelers op het gebied van nieuwe materialen en ‘life sciences’. Uitbouw en samenwerking met andere sectoren en kennisinstellingen kan Nederland een koppositie geven in een (gedeeltelijk) biobased economy.
  - > Doordat belangrijke internationale energiebedrijven in Nederland gevestigd zijn, door de energiehavens Rotterdam en Amsterdam en door de omvangrijke aardgasvelden is Nederland een sterke speler in de markt van de *technologie en distributie van energie*. Dit is ook een uitstekende uitgangspositie om een belangrijke rol te spelen in de groeiemarkt van duurzame energie en de ontwikkeling van alternatieve brandstoffen.
  - > In Nederland zijn verschillende *hightech industriële bedrijven* gevestigd, die wereldspeler zijn in hun niche. Nederland heeft een vooraanstaande positie in de wereld op het gebied van o.a. hightech systemen en materialen. In Toptechnologie regio Brainport is een broedplaats ontstaan voor innovatie en een thuisbasis voor bedrijven, kennis- en researchinstellingen van wereldklasse.
  - > Nederland is deels ontstaan door drooglegging en dankt zijn welvaart aan bescherming tegen en tegelijk benutting van zee en rivieren. Onze kennis op het gebied van *watermanagement en -technologie* is ongeëvenaard.
  - > Nederland is een van de *belangrijkste juridische centra* in de wereld. Steeds meer internationale juridische instituten vestigen zich in Nederland.
  - > Nederland is door ondernemerschap te koppelen aan non-conformiteit ook een wereldspeler op het gebied van de *creatieve industrie* geworden.
  - > Nederland heeft zich razend snel ontwikkeld tot *digitale gateway to Europe* met de Amsterdam Internet Exchange (AMS-IX) als het grootste mondiale internetknooppunt ter wereld. Voorts zit ons land in de

mondiale kopgroep voor wat betreft de beschikbaarheid van infrastructuren en het gebruik van ICT-toepassingen door consumenten en bedrijven.

- > Hoewel de wereldwijde crisis uiteraard zijn sporen heeft achtergelaten op *de financiële sector*, is het belang van de sector voor Nederland in Europees perspectief nog steeds aanzienlijk.

De conclusie is duidelijk: Nederland heeft een uitstekende, unieke uitgangspositie. De sterke punten van Nederland zijn stuk voor stuk succesfactoren en potentiële groeimarkten en zullen ook in de toekomst van buitengewoon groot belang zijn.

<p>Sterktes</p> <ul style="list-style-type: none"> - Goede financiële uitgangspositie bedrijfsleven - Niveau van productiviteit - Sterktes in verschillende sectoren (sleutelgebieden) - Innovatieve tuinbouw/agro-industrie - Industrie wereldmarktleider in niches - Nieuwe media-industrie - Life sciences - Zakelijke internationale dienstverlening - Relatief veel hoofdkantoren - Strategische ligging voor logistiek en sterke mainports - Toptechnologieregio Brainport - Brede telecom-infrastructuur - Kwaliteit beroepsbevolking in diepte en breedte en in creativiteit - Internationale oriëntatie - Harmonieuze arbeidsverhoudingen - Flexibele arbeid (uitzendwezen) 	<p>Zwaktes</p> <ul style="list-style-type: none"> - Traagheid en zwakke doorzettingsmacht publieke besluitvorming - Hoge regeldruk op en rond ondernemen - Verkokerd beleid - Traagheid door sterke juridisering van ruimtelijke processen - Te krappe fysieke infrastructuur; Files - Onvoldoende focus op excellentie in onderwijs - Te weinig bètaopgeleiden - Kennisinfrastructuur met te weinig aansluiting op economie en benutting van kennis - Rigide ontslagrecht vast personeel - Starre arbeidsmarkt ouderen - Te weinig activerend publiek uitgevoerd sociale zekerheidsstelsel - Te weinig doorgroeiers - Onvoldoende integratie nieuwe Nederlanders - Te eenzijdige fossiele energiemix - Te hoge en miljarden kostende criminaliteit tegen bedrijven
<p>Bedreigingen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Achterblijvende productiviteitsgroei - Achterblijvende publieke en private R&D - Verminderde kredietverlening - Geen mondiaal opererende banken meer - Erosie overlegeconomie - Groeiende xenofobie/intolerantie - Afnemende legitimiteit politiek - Krimpand arbeidsaanbod marktsector/ overspannen arbeidsmarkt - 'Brain drain' naar buitenland - Verlies concurrentiepositie vennootschapsbelasting 	<p>Kansen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Portal of Europe (logistiek, hoofdkantoren, ICT) - Verdere uitbouw sleutelgebieden - Nieuwe groeimarkten in Azië - Producent van duurzaamheidoplossingen - Biobased economy - Gasrotonde van Europa en potentie CO₂-hub - Groeiende nieuwe vormen ondernemerschap - Grote onbenutte arbeidsreserve (in gewerkte uren) - Meer publiekprivate samenwerking bij beheersing van criminaliteit tegen het bedrijfsleven - Kennismigranten - Vestigingsplaats hoofdkantoren

4.4 Onderbenutting van mogelijkheden: zwaktes aanpakken en verborgen reserves aanboren

Nederland heeft al met al verschillende sterktes in eigenschappen en activiteiten om succesvol op voort te kunnen bouwen. We benutten onze mogelijkheden echter verre van volledig. Al veel te lang komt steeds weer hetzelfde lijstje aan zwaktes in ons economisch bestel naar voren (zie ook de box):

- > Een te *'gulzige' overheid* die voor elk risico in de samenleving een oplossing lijkt te moeten bieden. Daardoor produceert de overheid veel onbegrepen en remmende regeldruk. Zij voert beleid ver buiten de kerntaken, die vervolgens soms worden verwaarloosd. Het overheidsapparaat kent teveel niet-productieve mensen voor rekening van belasting- en premiebetalers. Het doet een te groot beslag op de krimpende beroepsbevolking, terwijl we afstevenen op arbeidsmarkttekorten. Er is sprake van overlappende bestuurslagen in een bestuurlijke drukte, die niet past in een land met een klein oppervlakte.
- > *Verkokerd overheidsbeleid* dat onvoldoende let op een samenhangende bewaking van de economische sterktes van Nederland en ondernemen hindert door overlap in taken en middelen van verschillende bestuurslagen, onduidelijke of tegenstrijdige regels en procedures van verschillende overheden.
- > Een *hoge lastendruk met hoge marginale tarieven*. Die remmen alles bij elkaar genomen initiatief en inzet om zich te verbeteren. De lastendruk is hoog door een overloos en vaak bureaucratisch rondpompen van heffingen naar inkomensoverdrachten en niet-effectieve subsidies.
- > Een blijvend zorgelijk hoog niveau van *overvallen en criminaliteit tegen bedrijven*.
- > Een publieke *kennisinfrastructuur met onvoldoende focus, te weinig toppen en te weinig vruchtbare samenwerking met het bedrijfsleven*. Prestaties zijn soms voor een belangrijk deel het resultaat van investeringen in het verleden.
- > Een *'zesjes-cultuur' in ons onderwijs* dat excellentie niet aanmoedigt maar ontmoedigt.
- > Een volkomen *op slot zittende arbeidsmarkt vanaf 50 jaar* (terwijl we vergrijzen). En de moeizame integratie van de naar Nederland gekomen nieuwe inwoners.
- > Een *te geringe flexibiliteit van lonen en een niet-toekomstbestendig pensioenstelsel* dat als we niets doen resulteert in een economisch onhoudbare stijging van de premiedruk. De (bedrijfs)pensioenen in de tweede pijler worden ten onrechte nog altijd als min of meer gegarandeerde uitkeringsrechten beschouwd. De pensioenleeftijd van 65 jaar is nog steeds niet aangepast aan het gegeven dat mensen steeds ouder worden.

- > Een socialezekerheidsstelsel dat nog *te weinig activerend* is bij de door UWV uitgevoerde uitkeringen die beschermen tegen ziekte, arbeidsongeschiktheid en werkloosheid.
- > De veel *te trage totstandkoming van wijzigingen in de ruimtelijke inrichting* van het land. Het filevraagstuk lijkt soms onoplosbaar. Het woon- en ruimtelijk beleid gaat niet uit van de voorkeuren van woonconsumenten. De regulering van huren leidt tot het zogenaamde 'scheef wonen'. Mensen blijven in sociale huurwoningen wonen vanwege de lage huren terwijl zij niet meer tot de doelgroep behoren. We kennen een te beperkt en monotoon woningaanbod, mede veroorzaakt door te beperkend ruimtelijk beleid.
- > De onmogelijkheid voor burgers in dit land om zelf private middelen te besteden aan betere zorg en hoger onderwijs, verdergaand dan het aanbod waarvoor de overheid zich verantwoordelijk acht. Oorzaak is een te veel aan collectivisering en uniformering van publieke voorzieningen. Juist in een welvarend land hebben burgers veel over voor topzorg, betere woonvoorzieningen in verzorgings- en verpleeghuizen, en beter onderwijs. Deze private bestedingswensen kunnen in eigen land maar zeer beperkt worden vervuld.
- > *Te eenzijdige energiemix* door onderbenutting van de mogelijkheden van niet-fossiele energie waaronder kernenergie.

Tenslotte is er *één bijzondere zwakte*, die sterk bepalend is voor onze toekomstige groei. Het ontbreekt in Nederland aan een ambitieus economisch beleid. Een beleid dat de bestaande sterktes van ons land onderkent en bewaakt, daarop voortbouwt en waaraan het overheidsbeleid permanent wordt getoetst. Het gaat hierbij in algemene zin om het Nederlandse ondernemerschap en in specifieke zin om onze logistieke functie vanwege de geografische ligging, ons uitnodigende klimaat voor hoofdkantoren van internationale ondernemingen en voor een aantal bijzondere sleutelgebieden waar Nederlandse bedrijven tot de internationale top behoren. Doorsnijdende innovatieassen zijn de steeds verdergaande ICT-ontwikkeling en de eerder besproken verduurzaming van de gehele economie. *In het economische beleid in ons land is de échte economie te lang verwaarloosd*. De 'Haagse economie', dat is de economie van de macrocijfers in ramingen van economische onderzoeksinstituten. De werkelijkheid en diversiteit van het bedrijfsleven achter de macro grootheden vallen vaak ver buiten het zichtveld. Het wordt hoog tijd de echte economie weer als basis te nemen voor het economische beleid. Nederland heeft behoefte aan een modern industrie- en dienstenbeleid dat uitgaat van de kracht van de veelzijdigheid van het ondernemen. Daarvoor is een veel krachtiger ministerie van Economische Zaken nodig met duidelijke bevoegdheden.

5. De Nieuwe Groeiagenda

Als Nederland een mondiaal toptand wil zijn, dan zullen we voor doorbraken moeten gaan

De tijd is er rijp voor. Het is nu zaak om – zoals een onderneming die zich met plotselinge sterke wijzigingen in haar markt geconfronteerd ziet – ons te beraden op onze positie en de strategie en organisatie aan te passen. Sterktes moeten worden ontwikkeld, zwaktes doortastend aangepakt.

Wij zijn van mening dat Nederland een ‘Nieuwe Groeiagenda’ nodig heeft. De thema’s van die agenda zijn de volgende:

5.1 Talenten benutten en toptalenten koesteren: toponderwijs, een dynamische arbeidsmarkt, resultaatafhankelijke beloning en pensioenarrangementen

In een vergrijzende samenleving is het essentieel de beschikbare talenten maximaal te benutten. Dat betekent het optimaal investeren in onderwijs en voorkomen dat leerlingen zonder diploma het onderwijs verlaten. De doorbraak is dat we definitief afscheid nemen van het gelijkheidsdenken. Daar is niemand mee gebaat, de uitblinkers noch de dreigende uitvallers. We moeten in het onderwijs durven te selecteren en instellingen de ruimte geven om zich onderling te onderscheiden. Het gaat erom de aanwezige excellentie tot bloei te laten komen, maar ook om het bieden van meer maatwerk en van verdere differentiatie van het onderwijsaanbod. Elk talent telt en moet naar zijn of haar eigen top gebracht worden. Het spreekt voor zich dat de kwalitatieve lat in de volle breedte van het onderwijs omhoog moet.

Onze voorstellen:

- > Investeren in excellent onderwijs voor iedereen. Om de kwaliteit te verbeteren, beter vergelijkbaar en zichtbaar te maken komen er, waar nog niet aanwezig, in ons basis- en voortgezet onderwijs centrale landelijke normen en eendoelen en wordt er meer getoetst via centrale examens en voortgangstoetsen. In het beroepsonderwijs zijn de recente afspraken voor een betere overlegstructuur in de kenniscentra ‘nieuwe stijl’ tussen middelbaar beroepsonderwijs en het bedrijfsleven een voorbeeld om het bedrijfsleven goed te betrekken bij het bepalen van de inhoud, invulling en examinering van opleidingen. Op die kenniscentra kan dan ook niet verder bezuinigd worden. Ook in het hoger beroepsonderwijs zal het overleg tussen opleidingen en het sectoraal georganiseerde bedrijfsleven intensiever plaats moeten vinden.
- > De wildgroei aan opleidingen in het beroepsonderwijs met weinig arbeidsmarktkansen moet worden ingedamd.
- > Van basisonderwijs tot wetenschappelijk onderwijs is internationalisering van groot belang. Wij zijn voor zo vroeg mogelijk beginnen met andere talen.
- > In het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, waar veel leerlingen zich oriënteren op hun latere beroep, moet meer aandacht komen voor de beroepsoriëntatie. Dit onderwijs moet weer de status krijgen van vakscholen, waar ambachten worden geleerd in een betere samenwerking met het MBO. Studenten brengen steeds meer onderwijstijd door in bedrijven (gemiddeld 50%). De begeleiding en voorbereiding van deze beroepspraktijkvorming (BPV) vanuit de school moeten beter. Bedrijven nemen bovendien steeds meer taken over van scholen op het terrein van examinering. Voor betere begeleiding van de BPV en compensatie voor de extra tijdsbesteding in bedrijven voor examinering van studenten is extra, geoordeeld geld nodig. De vakcolleges die een ononderbroken leerweg bieden van VMBO naar een MBO-diploma moeten worden uitgebreid.
- > Excellent MBO-onderwijs moet meer gericht zijn op sleutelgebieden en regionale sterktes. In samenwerking met scholen, bedrijven en overheid moeten er Centra voor Innovatief Vakmanschap komen waar studenten in vooral techniek worden opgeleid voor functies in sleutelgebieden in hun regionale omgeving.
- > Hoe normen gehaald worden is aan de professionals in het onderwijs. Het vak van docent moet weer een hogere status hebben. Daarom wordt gesneden in managementlagen en bureaucratie. Leerkrachten en docenten keren weer terug naar hun kernactiviteit: kennis en vaardigheden overdragen. De honorering daarvan mag omhoog (met meer differentiatie en gebaseerd op prestaties), te financieren uit het drastisch beperken van de overhead op scholen.
- > De financiering van het gehele onderwijs moet worden omgezet naar meer prestatiefinanciering. Dan kunnen onderwijsinstellingen transparant, langs dezelfde maatlat, worden gewaardeerd op geleverde kwaliteit.
- > In het hoger onderwijs kan ruimte voor kwaliteitsverbetering worden verkregen door het aantrekken van private financiering, zonder te bezuinigen op publieke middelen. Collegegelden mogen verschillen naar opleiding. Excellente opleidingen moeten meer kansen krijgen. De extra middelen die studenten opbrengen moeten besteed worden aan een kwaliteitsslag in het hoger onderwijs. Randvoorwaarde is dat het hoger onderwijs zichzelf

vernieuwt (focus en massa) en topkwaliteit gaat leveren. Selectie en het openstellen van de markt voor hoger onderwijs voor concurrenten van buitenaf moeten mogelijk worden. De overheid voorziet in leningen ter financiering van hogere collegegelden. Daarmee is de toegankelijkheid verzekerd. Het onderscheid tussen hoger beroepsonderwijs en universitair onderwijs moet blijven bestaan.

De *arbeidsmarkt* moet mensen gemakkelijk van baan naar baan brengen. Naarmate door vergrijzing sprake is van permanente schaarste op de arbeidsmarkt, komt volledige werkgelegenheid dichtbij. De arbeidsdeelname ligt al op een hoog niveau in personen gemeten. Verdere verhoging (in personen, uren en life time) vraagt om doorbraken. Belemmeringen om van baan te veranderen moeten worden weggenomen. Vooral de arbeidsmarkt voor ouderen zit op slot, wat leidt tot een enorme onderbenutting van talent. Er is sprake van een te korte productieve arbeidsdeelname van mensen die gemiddeld wel langer leven dan ooit tevoren. De doorbraken die hier nodig zijn, zullen ook in werkgeverskring moeten plaatsvinden. We zien dat en zijn bereid dat te bevorderen.

Onze voorstellen:

- > Herziening van het ontslagrecht in combinatie met inkorting van de maximale duur van de WW tot één jaar, inclusief een beperkte eigen risicoperiode op sector- of ondernemingsniveau. In geval van ontbinding van het arbeidscontract met ontslagvergoeding, moet de ontslagvergoeding worden gelimiteerd tot twee weken per gewerkt jaar en maximaal een half jaar. Het rigide ontslagrecht en de huidige lange duur van de WW zijn twee cruciale oorzaken van de niet-functionerende arbeidsmarkt van ouderen. Daarnaast moet geïnvesteerd worden, door zowel werkgevers als werknemers, in duurzame inzetbaarheid. Inspanningen gericht op blijven werken worden hier de norm en (vervroegd) uittreden de uitzondering.
- > In aanvulling op hervorming van WW en ontslagrecht is het van belang de mobiliteit van baan naar baan van oudere werknemers te vergroten door invoering van een fiscale mobiliteitsbonus. Die maakt het aannemen van een andere baan met een lager bruto inkomen mogelijk zonder netto inkomen in te leveren. De financiering hiervan kan plaatsvinden door het verlagen of afschaffen van de ouderentoeslag op de arbeidskorting (die nu ongericht ten goede komt aan elke oudere werknemer) en van de doorwerkbonus.
- > De uitvoering van arbeidsbemiddeling kan veel meer aan de particuliere markt worden overgelaten. Reïntegratie-activiteiten door publieke diensten kunnen sterk worden beperkt. Reïntegratie – ervoor zorgen

dat werkzoekenden snel terugkeren in het eigen werk of van de ene baan naar een ander baan gaan – is namelijk werk voor professionals als uitzendorganisaties, reïntegratiebedrijven en verzekeraars en niet van overheidsinstanties. De private (keten-)aanpak is al succesvol gebleken in het terugdringen van verzuim en arbeidsongeschiktheid. Vergroting van mobiliteit tussen sectoren en baangerichte om- en bijscholing naar kanssectoren is van groot belang voor totstandkoming van een dynamische arbeidsmarkt die ertoe moet bijdragen om het beste uit mensen te halen. Op een arbeidsmarkt met op middellange termijn blijvend lage werkloosheid en veel meer eigen initiatief van werknemers (zie de enorme ontwikkeling van de aantallen zelfstandigen) is aan arbeidsbemiddeling door publieke diensten steeds minder behoefte. Wel is behoefte aan een goede samenwerking van publieke organisaties met de private ondernemingen.

- > Privatisering van de WGA – zoals eerder door de SER is geadviseerd – is onontkoombaar omdat in het publieke deel alleen de slechte risico's overblijven en omdat het een bijdrage kan leveren aan verbetering van de reïntegratie.
- > Meer persoonlijke dienstverlening kan tot stand komen als de loonkosten aan de onderkant van de arbeidsmarkt beperkt worden zonder te vervallen in (permanente) loonkostensubsidies. Verruiming van die markt ondersteunt het mogelijk maken van een grotere arbeidsparticipatie, ook van groepen met afstand tot de arbeidsmarkt.
- > Meer resultaatafhankelijke beloning die het mogelijk maakt medewerkers op verantwoorde wijze te laten delen in hogere groei.
- > Invoering van deels resultaatafhankelijke pensioenregelingen maakt het collectieve pensioencontract houdbaar en handhaafbaar.
- > Verhoging van de AOW-leeftijd en pensioenleeftijd naar 67 jaar met een koppeling van deze leeftijden aan de (op 67 resterende) levensverwachting voor de periode daarna. Verhoging van de pensioenleeftijd op korte termijn kan tot belangrijke besparingen op premies leiden, die voor het behoud van het tweede pijler pensioenstelsel essentieel zijn. De doorwerking in het pensioen van de hogere pensioenleeftijd gaat vanwege het opbouw karakter van het pensioen overigens zeer geleidelijk. De fiscale begeleiding van individuele aanvullende pensioenvoorzieningen in de derde pijler moet eenvoudiger worden vormgegeven.
- > Kennismigranten van buiten de EU zijn welkom. Obstakels voor de arbeidsmobiliteit binnen de EU van kennismigranten uit niet-EU landen moeten worden weggenomen.

5.2 Een excellent innoverend bedrijfsleven en topuniversiteiten met focus

Het bereiken van een hogere groei in een open concurrerende economie vergt als ‘grondstof’ een goed uitgeruste kennisinfrastructuur die internationale topprestaties levert. Onze universitaire wereld is nog te weinig onderling en internationaal onderscheidend. Hierover wordt al langere tijd gesproken. Doorbraken zijn gewenst. Het teren op de investeringen uit het verleden kent zijn grenzen. De zogenaamde ‘valorisatie’ van nieuwe kennis – de toepassing van innovaties door bedrijven – zal extra impulsen moeten krijgen. Het bedrijfsgerichte innovatiebeleid moet blijven bestaan.

Onze voorstellen:

- > Voor de door het Innovatieplatform benoemde *sleutelgebieden*¹, aangevuld met de logistieke sector en Nederland als vestigingsland voor hoofdkantoren (activiteiten met meer dan gemiddelde groeivoorzichten) moeten integraal gunstige condities worden gecreëerd. Daarnaast moeten er twee doorsnijdende *sleutelthema’s* zijn, de verduurzaming van de economie (zie § 5.3) en voortgaande ICT-investeringen (zie hierna). Een krachtiger ministerie van Economische Zaken heeft de taak dit tot stand te brengen.
  - > Onderdeel hiervan is een samenhangende nationale langjarige strategische onderzoeks- en innovatie-agenda op gebieden die voor het bedrijfsleven en voor sleutelgebieden en sleutelthema’s in het bijzonder van belang zijn. Deze ‘focus en massa’ wordt al jaren bepleit en het is nu zaak daarin een doorbraak tot stand te brengen door deze verschillende programmatische middelen veel sterker op elkaar af te stemmen en samen te brengen in een nationale langjarige onderzoeksagenda.
  - > Er komt een Innovatie- en Concurrentiekrachtraad als opvolger van het Innovatieplatform. Deze raad krijgt mandaat over de verdeling van de publieke R&D-middelen naar voor de economie relevante terreinen. Evenzeer adviseert de Innovatie- en Concurrentiekrachtraad de minister van EZ over het moderne industrie- en dienstenbeleid: integraal kabinetsbeleid voor de economie en sleutelgebieden en -thema’s in het bijzonder.
  - > Wel is stroomlijning van kennisinstututen en innovatiesubsidies nodig voor meer focus en excellentie. De opbrengst hiervan moet worden geherinvesteerd, zodat per saldo meer middelen beschikbaar zijn voor echt onderzoek en innovatie (zoals de WBSO, de loonkos-
- tensteun voor onderzoek). Om resultaten te kunnen boeken komt het nu aan op stabiliteit en het langere tijd vasthouden aan gemaakte keuzes in de beleidsmix van instrumenten en in de verhouding algemene en specifieke stimulering, met daarin extra aandacht voor sleutelgebieden.
- > Ook in het aanbod van hoger onderwijsinstellingen moet meer differentiatie door focus en massa komen. Zowel naar niveau als door doelmatige specialisatie op een of meer van de sleutelgebieden. De drie technische universiteiten moeten nu echt de stap zetten om tot één technische universiteit te komen.
  - > Kennisuitwisseling tussen universiteiten, hogescholen (toegepaste kennis) en bedrijven moet versterkt worden. Daarvoor is versterking van de vraagzijde in vooral het midden- en kleinbedrijf nodig. Een permanente regeling voor innovatieprestatiecontracten en innovatievouchers dragen daaraan bij.
  - > Er is meer aandacht nodig voor kennisbenutting en innovatie in het technologievolgende en -toepassende deel van het bedrijfsleven. Hogescholen blijken hierbij een steeds belangrijkere rol te kunnen spelen in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven. Extra impulsen zijn hier op zijn plaats om de potentie van het HBO op dit punt ten volle te benutten.
  - > De overheid kan innovatie en publiekprivate samenwerking ook stimuleren door meer innovatiegericht in te kopen, vooral door nieuwe technologie en R&D te betrekken van het bedrijfsleven voor het oplossen van maatschappelijke vraagstukken en vaker op te treden als eerste klant.
  - > Nederland is koploper (mobiele) breedbandinfrastructuur. Die vooraanstaande positie moeten we behouden door het scheppen van de juiste randvoorwaarden en het bevorderen van bestaande marktdynamiek. Investerings moeten we overlaten aan de (concurrerende) markt. De productiviteit en service van de overheid kunnen verhoogd worden door – onder toezicht – uitbesteden van ICT naar de markt. Slimme inzet van ICT kan de regel- en toezichtsdruk voor ondernemingen verminderen. Het is verder wenselijk dat ketendigitalisering vooral in het midden- en kleinbedrijf gestimuleerd wordt.

1. Water, Flowers & Food, High Tech Systemen en Materialen, Creatieve Industrie, Pensioenen en Verzekeringen, Chemie met daarnaast Life Sciences

5.3 Verduurzaming van de integrale economie voor het klimaat en de voorzieningszekerheid van energie: betaalbaar en innovatief

Om een betrouwbare en betaalbare energievoorziening tot stand te brengen, die ons steeds minder afhankelijk maakt van fossiele energie, hebben marktconforme, innovatieve oplossingen de voorkeur boven langdurige exploitatiesubsidies. Nederland zal voor een groter aandeel van niet-fossiele energie geen enkel alternatief moeten uitsluiten, ook kernenergie niet (de enige niet-fossiele energievorm waar geen overheidssubsidies aan te pas hoeft te komen). Een groter accent op ontwikkeling en toepassing van duurzame, innovatieve oplossingen over de gehele breedte van de economie biedt Nederland grote kansen.

Onze voorstellen:

- > Een gestroomlijnde, effectievere aanpak van het innovatiebeleid voor duurzame oplossingen is dringend geboden. Nederland moet inzetten op een duurzame voorsprong in die activiteiten waar Nederlandse bedrijven bewezen sterktes hebben (zie de *duurzaamheidtroeven* uit § 3.1). Dit geldt voor de ontwikkeling van een gedeeltelijke biobased economy in het bijzonder. De overheid en het bedrijfsleven moeten hiervoor samen een programma ontwikkelen. Hierbij kan worden aangesloten op het recente advies van het Innovatieplatform, dat duurzaamheid als sectordoor-snijdend sleutelthema en groeigebied heeft benoemd. Met een verbeterde regie en organisatie, verbinding van publieke en private R&D en concentratie op focusgebieden moet de innovatiepijler van het Duurzaamheidsakkoord succesvol worden ontwikkeld.
- > Bij realisatie van de in de EU afgesproken CO₂-reductie (-20% t.o.v. 1990) en de subdoelstellingen voor energiebesparing en duurzame energie zullen kosteneffectiviteit op langere termijn en innovatie als uitgangspunten voorop moeten staan. Voor de industrie en de elektriciteitssector is het Europese systeem van emissiehandel bepalend voor het halen van de CO₂-doelstellingen. Voor de gebouwde omgeving moeten energieprestatieafspraken met woningbouwcorporaties gemaakt worden en een effectief programma tot stand komen voor het energiezuiniger maken van de eigen woning. Voor verkeer en vervoer moet de kilometerbeprijzing bijdragen tot zuiniger en CO₂-armere mobiliteit.
- > Een nieuw kabinet moet de belemmeringen wegnemen voor de bouw van één of meer extra kerncentrales.
- > Milieubelastingen die geen enkel milieudoel maar uitsluitend een budgettair belang dienen, moeten worden

afgeschafd (grondwaterbelasting, leidingwaterbelasting, verpakkingsbelasting).

- > Duurzamere consumptie vereist de totstandkoming van producteisen op het niveau van de interne EU-markt (zoals de CO₂-normen voor auto's). De overheid kan hierop vooruit lopen bij haar inkoopbeleid. Dit beleid moet dan wel EU-proof zijn en uitzicht bieden op een bredere doorwerking van de duurzaamheidscriteria naar de particuliere markt.
- > Uniforme toepassing en handhaving van internationale regels is noodzakelijk om het gelijke speelveld niet te verstoren.

5.4 Een bereikbaar land: ruimtelijk beleid met snelle besluitvormingsprocessen

Onze voorstellen:

- > De slechte doorstroming op de wegen en bereikbaarheid van essentiële economische knooppunten, waaronder de mainports en greenports, maakt voortgezette investeringen in de fysieke infrastructuur noodzakelijk. Dankzij de knooppuntfunctie van Schiphol is Nederland wereldwijd rechtstreeks uitstekend bereikbaar. Door het netwerk van de KLM is de luchthaven uitgegroeid tot een internationale luchthaven, die een belangrijke pijler is voor de Nederlandse economie als het gaat om werkgelegenheid en vestigingsklimaat, in het bijzonder voor logistieke en zakelijke dienstverlening.
- > De kilometerbeprijzing moet belasting van de automobiliteit eerlijker maken (van bezit van de auto naar gebruik van de weg). Het wegverkeer moet wel waar voor zijn geld krijgen. De fileproblematiek moet écht worden verminderd. Zolang dat wordt waargemaakt, is het bedrijfsleven sterk voorstander van deze innovatie.
- > Wezenlijk is voorts dat Nederland zichzelf bevrijdt van de slakkengang in de ruimtelijke besluitvormingsprocessen. Het door de commissie-Elverding ontworpen procedé moet zo snel mogelijk in wet- en regelgeving worden verankerd en breed worden toegepast. Niet alleen bij de weginfrastructuur maar ook bij de aanleg en vernieuwing van bedrijventerreinen, woningbouwprojecten, agrarische bedrijven, plaatsing van energiecentrales, uitbouw van onze mainports etc.
- > Met één omgevingswet, die het mogelijk maakt alle aan de orde zijnde belangen integraal af te wegen, kan aan ruimtelijke kwaliteit én snelheid worden gewonnen.
- > Nederland moet ervoor zorgen dat het de zeggenschap over de inrichting van zijn eigen grondgebied (inclusief de daarbij af te wegen lokale natuur- en milieubelangen) herwint. Brusselse regelgeving moet hiervoor flexibiliteit gaan leveren.

- > De in Nederland uitgewerkte Natura 2000-regelgeving is onhanteerbaar. Natuur en economie worden ermee op slot gezet. Lokale en regionale overheden moeten juist ruimte krijgen voor integrale gebiedsontwikkeling, die uitgaat van de dynamiek van natuur en economische ontwikkeling. De vergunningplicht voor bestaande activiteiten en voor nieuwe activiteiten buiten de gebieden moet worden afgeschaft.
- > Een goede infrastructuur naar locaties buiten de Randstad kan de druk op de woningmarkt in het westen van het land verminderen en tevens tegenwicht bieden aan het proces van demografische krimp aan de randen van Nederland. Snelle spoorverbindingen met het noorden en oosten zijn noodzakelijk. Locatiesubsidies kunnen worden vervangen door risicodragende participatie van de overheid. Aandacht is nodig voor investeringen in binnensteden en het voorkómen van verrommeling van Nederland.
- > De gunstige logistieke positie van Nederland moet verder worden benut. Wetgeving die dit schaadt moet worden vermeden. Voor de mainports moet er voldoende ruimte zijn om verder te groeien. Dit geldt zowel voor Schiphol als de zeehavens. Het zou goed zijn wanneer onze nationale haveninfrastructuur (Rotterdam, Amsterdam, etc.) vanuit één hand – een nationaal havenbedrijf – wordt bestuurd. Ook samenwerking met de haven in Antwerpen moet worden bezien.

5.5 Optimale fiscale, juridische en financiële omstandigheden: versterking van het fiscale ondernemingsklimaat, ondersteunend ondernemingsrecht en corporate governance, adequate ondernemingsfinanciering

De internationale concerns met hun hoofdkantoor in Nederland zijn voor de Nederlandse economie en internationale politieke positie van grote betekenis. Een land dat tot de top vijf van de wereld wil behoren, heeft ondernemingen nodig die wereldwijd toonaangevend zijn. Nederland moet zijn internationale concerns koesteren en een gunstig vestigingsklimaat blijven bieden. Maar ook een klimaat creëren voor doorgroei van lokaal en regionaal ondernemerschap naar het internationale topniveau.

Onze voorstellen:

- > De kredietverlening aan bedrijven hoeft niet onder druk komen te staan als middelen van de pensioenfondsen meer ten gunste van de Nederlandse economie kunnen worden aangewend. Ook zullen de verruimde garantieregelingen moeten worden voortgezet. Verder moet er meer ruimte komen voor het versterken van

risicodragende ondernemingsfinanciering (risicokapitaal of via achtergestelde leningen). Private equity kan een belangrijke bijdrage leveren aan versterking van het eigen vermogen van ondernemingen.

- > De zelfregulering via de Nederlandse Corporate Governance Code moet overeind blijven. De code gebruiken als middel voor politieke bemoeizicht (t.a.v. de inrichting van raden van commissarissen, het aantal commissariaten en het beloningsbeleid) moet stoppen.
- > Beursgenoteerde ondernemingen moeten worden gesteund bij het zich richten op langetermijncontinuïteit in plaats van een speelbal te worden van de kortetermijnhectic van kapitaalmarkten. Belemmeringen voor langere termijn binding van aandeelhouders moeten worden weggenomen. Het enquêterecht moet uitgaan van de zogenaamde ‘business judgement rule’ (het bestuur heeft het gelijk aan zijn zijde zolang het beleid ‘any rational business purpose’ dient).
- > De vennootschapsbelasting moet worden verlaagd naar circa 20%, gefinancierd door onder meer invoering van de rentebox (dat wil zeggen een beperking van de aftrek van rente van leningen binnen concerns). Alternatief is invoering van een vermogensaftrek, mits deze goed is vormgegeven. De dividendbelasting moet worden afgeschaft, omdat deze belasting belemmering in Nederlandse ondernemingen minder aantrekkelijk maakt en vestiging van nieuwe buitenlandse hoofdkantoren ernstig belemmert.
- > In het verlengde van invoering van een vlaktaks in de Inkomstenbelasting (zie § 5.7) kan voor ondernemingen het huidige verschil in belastingheffing op basis van rechtsvorm worden weggewerkt (Inkomstenbelasting voor een zelfstandig ondernemer, vennootschapsbelasting en belasting bij aanmerkelijk belang voor vennootschappen). Dan ontstaat vooruitzicht op één ondernemingswinstbelasting.
- > De financiële sector moet weer zo op de been komen dat zij het Nederlandse bedrijfsleven van optimale financiële, waaronder ook internationale, dienstverlening kan voorzien. Bij de verschillende voorstellen zijn wel goede ‘impact assessments’ nodig om een helder beeld te hebben van de totale impact op de economie. Banken moeten uiteindelijk hun intermediaire rol wel kunnen blijven vervullen (kredietverlening). Het gaat dan onder meer om:
  - Versterking van en internationale coördinatie van het prudentiële toezicht (te beginnen met harmonisatie op Europees niveau), mede op basis van een onvermijdelijke internationale aanscherping van kapitaaleisen;
  - Een adequaat gestructureerd bank- en kredietwezen;
  - Het reguleren van ‘rating agencies’;
  - Het dempen van de procyclische werking van ‘fair

value' waardering van financiële activa bezittingen en schulden bij irrationaliteit op beurzen;

- De beheersing van transactie gerelateerde beloningsvormen en aanscherping van interne risicobeheersingsystemen.

Het is niet wenselijk om een scheiding aan te brengen tussen spaarbanken en durfbanken. Bedrijven hebben universele integrale banken nodig met integrale financiële dienstverlening.

- > Bij verzekeraars dreigen aangescherpte eisen ten aanzien van de zogenaamde Solvency II-richtlijn, die een excessief kapitaalsbeslag leggen zonder dat hier meer consumentenbescherming tegenover staat. Als het extra kapitaal dat verzekeraars nodig hebben op de plank moet blijven liggen, is de economie een krachtige investeerder kwijt.

5.6 "Connected to Growth": de aansluiting op de internationale groeimarkten

Onze voorstellen:

- > Nederland heeft voor zijn producten en diensten een immens afzetgebied. Om daarvan te profiteren moeten de Nederlandse ambassades zich zoveel mogelijk richten op het ondersteunen van Nederlandse ondernemingen op de buitenlandse markten en het naar Nederland toehalen van buitenlandse bedrijven. De vraag waar en hoe zwaar de Nederlandse posten in het buitenland moeten zijn, is daarmee snel beantwoord. De posten dienen onze 'connectors' met de groeimarkten in de wereld te zijn. Vooral daar waar overheden en politiek de toegang tot die markten sterk beïnvloeden.
- > Ontwikkelingssamenwerking moet op een andere leest worden geschoeid zoals het recente WRR-advies hierover beschrijft. OWS moet zich richten op de economische opbouw van ontwikkelingslanden met als focus in de samenwerking die activiteiten waar Nederland – en niet in de laatste plaats het Nederlandse bedrijfsleven – sterk in is. OWS is de moeite waard als het zich ent op onze sterke punten. Met minder prentie en met meer ambitie; geen ontwikkelingshulp maar ontwikkelingssamenwerking.
- > Door het afsluiten van zowel multilaterale als bilaterale handelsakkoorden moeten Nederland en de EU een betrouwbare en stimulerende omgeving scheppen voor de expansie van internationale handel en investeringen. Nederland moet zich inspannen om binnen de WTO te komen tot een nieuwe 'werkagenda' tot 2020, met als speerpunten een tariefvrije wereld, uniforme investerings-, mededingings- en milieuregels en transparantie van overheidsaanbestedingen.
- > Het is belangrijk dat de Europese Commissie in haar

werkprogramma voor de komende vijf jaar de doelen van de nieuwe Groeiagenda (EU2020) uitwerkt, zich daar op vastlegt en het EU budget daarop aanpast.

- > Positief is dat de nieuwe EU Groeiagenda veel nadruk legt op het belang van het behoud en de verdere vervolmaking van de Interne Markt. Dit is van wezenlijk belang voor het concurrentievermogen van de EU. Juist in een periode van financiële crisis is het voor bedrijven van belang dat lidstaten geen protectionistische maatregelen treffen en dat zij toegang hebben tot kapitaal. Een goede invoering, toepassing en handhaving van interne marktregels door de lidstaten is hiervoor essentieel. Om het functioneren van de interne markt in de EU te verbeteren zijn nodig een effectievere handhaving van mededingingsregels en van het level playing field, verlaging van kosten van regelgeving, harmonisering van consumentenrecht en versterking van de sociale dimensie van de interne markt door betere uitvoering van al overeengekomen Europese richtlijnen. Op fiscaal terrein zal een optionele 'Common Consolidated Tax Base' enorme kostenbesparingen brengen voor ondernemingen die werken op de interne markt. Snelle terugvordering van BTW binnen de EU maakt voor veel ondernemingen net het verschil.

5.7 Van verzorgingstaat naar kansen voor de samenleving door een basisstelsel aan sociale bescherming tegen bestaansrisico's, concentratie van inkomensoverdrachten op de echt sociaal zwakkeren en substantiële verlaging van directe belasting- en premiedruk

Onze samenleving is steeds diverser geworden. De overheid heeft hierop ingespeeld door de regelingen van onze verzorgingsstaat steeds verfijnder te maken. We lijken er nog altijd vanuit te gaan dat 80% van de bevolking niet op eigen benen kan staan en 20% zichzelf kan redden. Die verhouding ligt eerder andersom. Een hervorming van de verzorgingsstaat naar een basisstelsel aan sociale bescherming tegen bestaansrisico's kan de groeikracht versterken. Een basisstelsel met veel ruimte voor aanvullende eigen keuzes, inkomenspolitieke ondersteuning voor uitsluitend de sociaal zwakkeren en een veel lagere directe belastingdruk. De belasting- en premiedruk heeft inclusief de effecten van inkomensafhankelijke regelingen al een demotiverend hoog marginaal 'vlak' niveau van 50%. Dat is allerm minst uitnodigend voor het nemen van initiatief, voor veranderen van werk, voor scholing, investeren en presteren.

Onze voorstellen:

- > Bescherming van de samenleving tegen bestaansrisico's kan zich beperken tot essentiële basisvoorzieningen: bijstand; AOW; een basisverzekeringsplicht ziektekosten; AWBZ voor langdurige onverzekerbare zorg; arbeidsongeschiktheid van werknemers en jongeren alleen voor zware gevallen; en werkloosheid van werknemers gedurende een korte periode.
- > Het inkomensbeleid en inkomensafhankelijke regelingen zijn enorm gecompliceerd geworden. Regelingen bedoeld om een helpende hand te bieden aan sociaal zwakkeren hebben een zeer breed bereik gekregen. Kosten van de regelingen, maar ook de uitvoeringskosten zijn erg hoog. Niet alleen directe inkomensondersteuning maar ook talrijke en soms massieve subsidiestromen interveniëren in de bestedingspatronen. Rondpompen van belastinggeld is nog altijd één van de grootste politieke hobby's. Uiteindelijk weet de overheid nog steeds niet of het geld 'terecht komt bij de mensen die het echt nodig hebben'. Wij kiezen voor regelingen die zich uitsluitend richten op de sociaal zwakkeren.
- > Met concentratie van inkomensoverdrachten en fiscale regelingen, zoals de huurtoeslag, de zorgtoeslag, de arbeidskorting en de kindregelingen, op de sociaal zwaksten komt geld vrij voor hervorming van de Inkomstenbelasting naar een vlaktaks. De inkomensafhankelijke premie in de Zorgverzekeringswet, nu voor rekening van de werkgever, moet daarbij worden verschoven naar de werknemer, onder gelijktijdige brutering (een eenmalige verhoging van het bruto loon, die niet pensioengevend is). Een veel lagere *directe* belasting- en premiedruk versterkt de economie en draagt belangrijk bij in het bereiken van hogere economische groei.
- > Eigen woningbezit moet blijvend worden gestimuleerd. Er gaan belangrijke positieve maatschappelijke effecten vanuit voor de leefomgeving. Een aantrekkelijk woonklimaat is een belangrijke vestigingsfactor. De fiscale behandeling van het eigen huis wordt daarom niet veranderd. Het eigen woningforfait voor huizen met een waarde boven 1 miljoen euro zal niet worden verhoogd.

5.8 Activering van financiële reserves: voor substantiële private investeringen in leefbaarheid, bereikbaarheid, duurzaamheid, en zorg

De opgaven die Nederland heeft voor meer investeringen in fysieke infrastructuur, meer op de woonwensen toegesneden woningbouw, verduurzaming van de

gebouwde omgeving, de binnenstedelijke en ruimtelijke kwaliteit, de mainports en meer op de wens van de klant toegesneden zorg kunnen mede worden bereikt met private financiering van investeringen. Daarvoor moeten belemmeringen worden weggenomen. Zorg is meer dan een kostenpost; het is ook een bron van grote baten en een economische kracht waarmee we geld kunnen verdienen, ook internationaal. Het zorgaanbod, de farmaceutische kolom, de financiering en bouw van zorginstellingen en het verzekeren van zorg zijn belangrijke economische sectoren. Nederland is bezig hierin een sterkte op te bouwen door zich te onderscheiden in kwaliteit en doelmatigheid. Met topzorg van hoge kwaliteit is meer gezondheidswinst te bereiken, maar ook economische groei en werkgelegenheid.

Onze voorstellen:

- > Meer marktconforme, kostendekkende huren kunnen aanzienlijke investeringen losmaken voor woningbouw en renovatie van de bestaande woningvoorraad van woningbouwcorporaties. De gebonden reserves van corporaties voor financiering van investeringen komen aan de oppervlakte bij verkoop van een gedeelte van hun bezit. Het huidige bezit van woningcorporaties staat in geen verhouding tot de doelgroep waarvoor sociale woningbouw is bedoeld. Het zogenaamde 'scheefwonen' van 40% van de huurders bij woningcorporaties (met een te hoog inkomen blijven genieten van een huis met een te laag vastgestelde, niet kostendekkende huur) wordt met de verkoop van de woningen aan de 'scheefwoners' of met marktconforme huren bestreden. Met de huurtoeslag is verzekerd dat alleen inkomensgroepen die het echt nodig hebben, worden ondersteund. Bekeken moet worden hoe woningbouwcorporaties een financieel belang kunnen krijgen in beperking van de huurtoeslag. De verkoop van woningen van corporaties kan veel geld opleveren (bij 10% ongeveer 25 miljard euro) die kunnen worden geherinvesteerd in de economie.
- > Goede, toegankelijke gezondheidszorg is essentieel voor iedereen. Nederland heeft – ook internationaal vergeleken – een betaalbaar en kwalitatief goed stelsel van gezondheidszorg. De ingezette stelselwijzigingen moeten worden doorgezet om een hogere kwaliteit, meer keuzemogelijkheden en kostenbewustzijn en ruime mogelijkheden voor ondernemerschap in de zorg te bevorderen. In de op genezing gerichte zorg zijn al belangrijke stappen gezet. De Zorgverzekeringswet heeft de kaders neergezet waarbinnen verdere vernieuwing van de op genezing gerichte zorg mogelijk is. Het is zaak de ingezette veranderingen nu ook op tempo te houden, met zo veel mogelijk prestatiebekostiging, integrale tarieven en vrije prijsvorming.

- > In de langdurige zorg zijn de hervormingen net begonnen. Het financieel en juridisch scheiden van wonen en zorg biedt ruimte voor doelmatigheidswinst, omdat mensen zelf gaan betalen voor huisvesting en verblijfskosten. Doel is een betere aansluiting bij de woonwensen van zorgvragers en het uitlokken van innovaties op het gebied van wonen, welzijn, zorg en participatie in hun onderlinge samenhang. De scheiding van zorg en wonen, maakt modernisering van verpleeghuizen mogelijk, met fatsoenlijke woonvoorzieningen. Uitvoering van (onderdelen van) de AWBZ door zorgverzekeraars voor hun eigen verzekerden levert winst op voor verzekerden.
- > In de zorgsector kunnen private investeringen tot hun recht komen bij het toestaan van risicodragend vermogen in zorginstellingen. Mensen kunnen zelf een grotere verantwoordelijkheid gaan dragen en belang krijgen bij het beperken van de kosten van de zorg. Zonder te treden in de concrete keuzes ten aanzien van het verzekerde pakket is een kritische en fundamentele heroverweging noodzakelijk. Meer differentiatie in inhoud, prijs en kwaliteit van de verzekerde zorg vergroot de keuzemogelijkheden voor verzekerden. In aanvulling op het (soberder) basispakket kunnen aanvullende zorgdiensten aan een welvarende samenleving worden geboden, gefinancierd uit aanvullende verzekeringen. Werkgevers blijven via de mogelijkheid om collectieve contracten voor hun werknemers te sluiten betrokken als ‘countervailing power’ tegenover verzekeraars en aanbieders. De publieke middelen voor zorgvoorzieningen kunnen – via beperking van het basispakket van de zorgverzekeringswet en via de AWBZ – worden beheerst met verschuiving naar veel meer private financiering.
- > In het hoger onderwijs kan vrijheid van vaststelling van collegegelden de mogelijkheid bieden om meer private middelen aan te trekken voor kwaliteitsverbetering van het onderwijsaanbod.
- > Bij de fysieke infrastructuur moet een nieuwe impuls aan publiekprivate samenwerking – conform het advies van de commissie-Ruding – worden gegeven.
- > Het ‘Deltaplan’ van de commissie-Veerman, dat Nederland beschermt tegen de gevaren van een stijgende zeespiegel en overstromingen, kan versneld (in plaats van vanaf 2020) in uitvoering worden genomen. Met reorganisatie van het waterbeheer (zie § 5.9) kunnen substantiële besparingen worden bereikt ter financiering van de benodigde investeringen.
- > Reclame-inkomsten financieren deels de publieke omroep. Reclame is niet alleen een effectief instrument voor snelle informatievoorziening, maar is ook een middel om concurrentie tussen ondernemingen te bevorderen. Daarvan profiteren consumenten. Een

wettelijk verbod van reclame op de publieke omroep moet dan ook worden afgewezen.

Al met al kan een zeer omvangrijk, vooral privaat te financieren investeringsplan tot stand komen, waardoor niet alleen economische activiteit wordt gestimuleerd maar Nederland ook een indrukwekkende opknapbeurt ondergaat, en een welvarende bevolking zorg-, onderwijs- en woondiensten op maat kan krijgen.

5.9 De kleinere en slagvaardige overheid die nee durft te verkopen.

De overheid is het zicht op haar taken kwijtgeraakt en weet geen grenzen te trekken. Voor welhaast elk risico in de samenleving wordt de overheid erop aangesproken bescherming te bieden. Dat is een ingeburgerde maatschappelijke reflex geworden, die slechts tot afhankelijkheid leidt. Het resultaat is tevens een steeds meer contraproductieve bestuurlijke- en uitvoeringsdrukte, regel- en wetgevingsdrukte. In het komende decennium zullen fundamentele keuzes moeten worden gemaakt over omvang, taken, activiteiten en werkwijze van de verschillende overheden. Het mes snijdt aan twee kanten: betere resultaten en effecten van het overheidsbeleid door minder bureaucratie en minder (nieuwe hoogopgeleide) arbeidskrachten naar de publieke dienst. Zij vinden elders in de economie productiever emplooi. De samenleving heeft recht op een betrouwbare, doelmatige en effectieve topperheid, die kleiner en slagvaardiger is, met ambtenaren die marktconform worden beloond. Ook boven het salaris van de minister-president. Criminaliteit tegen ondernemingen leidt tot miljardenschade. Het voorkomen en bestrijden van criminaliteit bij bedrijven moet gesteund worden. (Lokale) criminaliteit is onvoorspelbaar en treft vaak het midden- en kleinbedrijf. De politie moet daarom voldoende ruimte en flexibiliteit houden om snel te kunnen inspelen op wisselende prioriteiten op lokaal en regionaal niveau. De samenleving is voor het dagelijks functioneren afhankelijk van twaalf sectoren die met elkaar de vitale infrastructuur van Nederland vormen. Uitval of verstoring van deze sectoren heeft grote schade en maatschappelijke ontwrichting tot gevolg. Een deel van deze vitale infrastructures is privaat georganiseerd. De bescherming van de vitale sectoren is een zaak van publiekprivate samenwerking.

Onze voorstellen:

- > De overheidsorganisatie opereert al sinds de 19e eeuw vanuit dezelfde, verouderde basisstructuur: ‘het Huis van Thorbecke’. Het schaalniveau waarop we leven en

werken is thans drastisch vergroot en op het fundament van Thorbecke is veel bij- en aangebouwd, zoals allerlei functionele bestuurlijke verbanden en entiteiten. Bijvoorbeeld de veiligheidsregio's, de kaderwetgebieden en (binnenkort) de omgevingsdiensten. Dat heeft gezorgd voor bestuurlijke schaalniveaus die niet meer passen bij de werkelijkheid en voor veel zelfgeconstrueerde complexiteit. In het openbaar bestuur worden daarom de aantallen gemeenten en provincies wat ons betreft teruggebracht.

- > Er komt één bestuurlijke verantwoordelijke per taak. De taakverdeling tussen bestuurslagen wordt naar Duits voorbeeld vastgelegd in een 'Competentie Catalogus'. De rijksoverheid moet bepalen wat zij tot haar verantwoordelijkheid rekent, de andere overheden onthouden zich van aanvullend beleid ten aanzien van taken die het Rijk al tot zijn verantwoordelijkheid rekent. Zo wordt de overheid voor burgers en bedrijven een overzichtelijke publieke dienstverlener.
- > Het aantal ministeries wordt teruggebracht zodat samenhangende beleidsterreinen ontstaan en de verkokering wordt doorbroken.
- > Met al deze voorstellen zal het aantal ambtenaren in het hele Huis van Thorbecke in de komende vijf jaar met 25% extra worden teruggebracht, ondersteund door de volgende maatregelen:
  - Het niet vervullen van de helft van de vacatures;
  - Doorvoering van een normale productiviteitsverhoging van 1,5% per jaar;
  - Sanering van de enorme laag van toezichthouders, zelfstandige bestuursorganen en uitvoerende diensten (waaronder UWV en Agentschap.nl). Civielrechtelijke handhaving (gedupeerden die naar de rechter stappen) moet – waar mogelijk – in de plaats komen van ambtelijke toezichthouders. De overheid moet uitsluitend risico's afdekken die grote en onomkeerbare schade tot gevolg hebben. Ook vergunningverlening moet uitsluitend bij dit soort zaken aan de orde zijn. Dit alles kan leiden tot veel minder ambtenaren, die worden ingezet op de belangrijke zaken waarvoor we een overheid hebben;
  - Een geregisseerde outsourcing van ICT-voorzieningen. De besparingen hiervan kunnen aanzienlijk zijn.
- > Het eigen belastinggebied van lagere overheden wordt ingeperkt. Er komt geen alternatieve provinciale heffing ter dekking van het wegvallen van de provinciale opcenten op de Motorrijtuigenbelasting. De OZB en andere heffingen van gemeenten worden de komende jaren bevroren zodat noodzakelijke bezuinigingen niet worden afgewenteld op burgers en bedrijven.
- > Het waterbeheer in Nederland kenmerkt zich door een enorme bestuurlijke- en uitvoeringsdrukke (maar

- liefst vier departementen, twaalf provincies, alle gemeenten, Rijkswaterstaat en 26 waterschappen zijn betrokken). Wij pleiten voor een forse reorganisatie: één verantwoordelijk departement, met de uitvoering (onder regie van Rijkswaterstaat) door minder waterschappen (passend bij de stroomgebieden) leidt tot belangrijke kostenbesparingen. De waterschapsheffing wordt een bestemmingsheffing bepaald door de verantwoordelijke minister. Riolering (nu bij de gemeenten) en zuivering (nu bij de waterschappen) kunnen (onder toezicht) bedrijfsmatig worden geëxploiteerd door zogenaamde 'waterketenbedrijven'.
- > De overheid is nog lang niet klaar met de vermindering van de regeldruk. Het uitgangspunt dat de overheid met vertrouwen naar de samenleving opereert in plaats van wantrouwen – en bij schending van het vertrouwen hard optreedt – wordt vooral met de mond beleden maar nog niet geïmplementeerd. Er moet een stevig taakstellend pakket vermindering van regeldruk (nalevingskosten, administratieve- en toezichtskosten) komen van netto miljarden euro. Netto wil zeggen met inachtneming van eventuele kostenverhogende maatregelen. Uitgangspunt is vertrouwen in plaats van wantrouwen. De overheid kan ondernemingen bij de uitvoering van regels meer ondersteunen. Het bestaande en nieuw beleid voor ondernemers moet vanuit een stelselmatige toepassing van het 'Think small First' principe worden gezien en herijkt. Dat principe is vastgelegd in de Europese 'Small Business Act' waarvan de invoering en toepassing is aan de lidstaten.
  - > Realisatie van al deze systeemvernieuwingen in het openbaar bestuur vergt krachtige leiding met doorzettingsmacht. Wij vinden een regeringscommissaris onder de rechtstreekse verantwoordelijkheid van de minister-president nodig, met voldoende bevoegdheden om deze reorganisaties en hervormingen af te kunnen dwingen.
  - > Vergroting van de veiligheid door versterking van de publiekprivate samenwerking, een grotere inzet van de private veiligheidszorg en een efficiëntere en effectievere inzet van politie en justitie. De verplichting om de schade te vergoeden bij veroordeling of afdoening per boete moet standaard worden opgelegd. Om naast repressie ook preventie mogelijk te maken zijn meer wettelijke mogelijkheden nodig om een betere uitwisseling van gegevens mogelijk te maken tussen politie en ondernemers.
  - > Van de overheid mag worden verwacht dat zij de sectoren die gezamenlijk de vitale infrastructuur vormen ondersteunt, door onder meer het geven van specifieke informatie over risico's en dreigende crises. Daar hoort ook vertrouwelijke informatie die nu nog onvoldoende

gedeeld wordt bij. In het binnenland is de samenwerking tussen de vaak landelijk georganiseerde private sectoren en de decentrale veiligheids- en politieregio's een belangrijk verbeterpunt. Samenwerking binnen Europa ten einde onze vitale infrastructuur te beschermen is noodzakelijk.

5.10 Houdbare overheidsfinanciën door besparen en groeien

De Nieuwe Groeiagenda voor Nederland zal naar verwachting gunstig uitwerken op de trendmatige economische groei en de overheidsfinanciën weer op een houdbaar pad brengen.

Het tekort zal in 2011 naar verwachting uitkomen op ruim 4,9% van het BBP. In 2015 zal dit volgens het CPB dalen naar 2,9% (structureel 2,8%). Daarbij is echter voor de zorg ten onrechte uitgegaan van ongeveer 2,5 miljard euro lastenverzwaring in de vorm van verhoging van de inkomensafhankelijke zorgpremie voor werkgevers (0,4% BBP). Wij vinden lastenverzwaringen verre van behulpzaam om de tekorten bij de overheidsfinanciën weg te werken binnen een op groei gerichte beleidsstrategie. Doel moet zijn om in de komende kabinetsperiode weer in de buurt van begrotingsevenwicht te komen. Daarvoor en voor enige lastenverlichting zal een bezuinigingspakket in een regeerperiode van vier jaar van ongeveer 20 miljard euro (3,3% BBP) nodig zijn. Door mogelijke meevallers uit gunstige economische groei, die zich al in de komende kabinetsperiode kan voordoen als resultaat van onze Groeiagenda, kan in 2015 mogelijk al feitelijk begrotingsevenwicht worden bereikt. Voorts voorziet ons programma in een aantal langetermijnmaatregelen waarmee de vergrijzingsproblematiek voor de overheidsfinanciën kan worden opgelost.

De financiële hoofdlijnen van de Nieuwe Groeiagenda tot en met 2015 zijn:

- Onze voorstellen voor *tekortreductie en lastenverlichting* van in totaal 20 miljard in 2015 (zie tabel)
- We kiezen voor een *groeibevorderende belastingmix* van verlaging van de *directe* belastingen van burgers (inkomstenbelasting door introductie van de vlaktaks) en bedrijven (concurrerende lage winstbelasting), te bereiken door grondslagverbreding en lastenverlichting. Nota bene: lastenverzwaringen zijn afbrekers van groei. Wie daarvoor kiest, staat met zijn rug naar de toekomst.

Besparingen 2015	miljard
Kleinere slagvaardige overheid (25% minder ambtenaren) met minder bureaucratie - samenvoeging van gemeentelijke en provinciale apparaten, minder en kleinere departementen en verschuiving van taken van de waterschappen - productiviteitsverhoging met ICT - bundeling van uitvoering en toezicht	6
Efficiënter ruimtelijk en milieubeleid - één Omgevingswet - efficiënte invulling van energiedoelstellingen op Europees niveau (zonder nationale koppen)	2
Systeemhervormingen in de verzorgingsstaat - zorg: meer marktwerking in de curatieve zorg en hervorming in de langdurige zorg - wonen: scheefwoners krijgen optie op koop of marktconforme huur	6
Talenten benutten en een beter werkende arbeidsmarkt	2
Profijtbeginsel meer doorvoeren bij kostprijsverlagende subsidies	2
Effectievere internationale samenwerking - ontwikkelingssamenwerking meer in EU-verband richten op economische ontwikkeling en productieve sectoren met een bedrijfslevenprogramma op basis van sterktes Nederland	2
Totaal	20
<i>Lastenverlichting burgers en bedrijven</i>	-/- 2
<i>Tekortreductie</i>	18

- *Investeringen in kennis*, onderwijs, publieke onderzoeksinfrastructuur en innovatie worden in de eerste plaats gefinancierd uit het stroomlijnen en vereenvoudigen van subsidieregelingen en publieke kennisinstituten ('less is more'), reduceren van overhead en bureaucratie en een stroomlijning van innovatiesubsidies. In het hoger onderwijs komen ruimere mogelijkheden om meer private middelen aan te trekken. Dit moet zich vertalen in en gepaard gaan met investeringen die de kwaliteit verhogen (concentratie, focus en massa, aanpakken wildgroei opleidingen waar geen vraag naar is). De extra investeringen betreffen het beroepsonderwijs (vakscholen en betere aansluiting op de arbeidsmarkt), WBSO en IPC's, nationale onderzoeksagenda en toepassingsgericht onderzoek in het HBO.

Voor de langetermijn-houdbaarheidsproblematiek van de overheidsfinanciën is aanvullend op het programma dat in 2015 tot begrotingsevenwicht leidt, naar de huidige inzichten een pakket aan lange termijnmaatregelen nodig ter grootte van 1,5% BBP (10 miljard euro). Ons programma voorziet daarin:

- Koppeling van de AOW-leeftijd en aanvullende pensioenen aan de levensverwachting en stabilisatie van de premies voor de aanvullende pensioenen;
- Doorwerking van het afmaken van de stelselherzieningen in de zorg;
- Doorwerking van bovenstaand '2015 pakket' dat structureel meer oplevert.

Aan het einde van de volgende kabinetsperiode (in 2015) moet worden gezien in welke mate de overheidsfinanciën – met inachtneming van de langetermijnmaatregelen en de groei-effecten van ons pakket – op koers liggen voor het bereiken van houdbare overheidsfinanciën in het licht van de vergrijzing.

5.11 Samenvattend: het groeividend van de Nieuwe groeiagenda

De politiek lijkt in de greep van de vraag 'wie betaalt de rekening van de crisis' en stelt deprimerende bezuinigingen in het vooruitzicht. Dat Nederland een economisch zeer sterk land is wordt onvoldoende beseft. We komen met een verrassend lage werkloosheid door een heel stevige economische depressie. We behoren op Europees niveau tot de beste presteerders.

Onze groeiagenda gaat uit van een economische sterk Nederland. Daar willen we georganiseerd op voortbouwen en daar liggen stevige groeikansen. Ook innovatie

voor duurzaamheid is een internationale groeiemarkt die ons mooie kansen biedt. Om die groeikansen te benutten zijn doorbraken nodig op verschillende terreinen. Wij hebben veel te weinig onze systemen fundamenteel vernieuwd, waardoor we:

- Last hebben van teveel bureaucratie, overhead, managementlagen in publieke sectoren, bestuurlijke drukte, uitvoeringsdrukke door het rondpompen van belastingmiddelen, veel dubbel werk.
- Niet alles halen uit mensen en middelen die ons ter beschikking staan. Teveel verspilling van talent in het onderwijs, van laag tot hoog. De arbeidsmarkt voor ouderen boven de 45(!) zit op slot, onder meer door het dure ontslagrecht. De ettelijke miljarden van woningcorporaties en pensioenfondsen kunnen veel productiever aangewend in Nederland.
- Niet zijn toegerust voor de toekomst met een permanent krappe arbeidsmarkt en volledige werkgelegenheid, maar ook behoefte aan extra personeel in de zorg en het bedrijfsleven. Die moeten elders in de economie worden vrijgemaakt. Migratie is geen oplossing, behalve kennismigranten, om nieuwe integratieproblemen te voorkomen.
- Niet in staat zijn het integratievraagstuk op te lossen.
- Op ruimtelijk vlak vastlopen op onoplosbaar lijkende complexiteit aan procedures en kris kras door elkaar lopende voorwaarden van geluid, fijn stof, emissie-eisen. En het filevraagstuk niet kunnen lossen.
- Zelfs niet in staat lijken tamelijk overzichtelijke aanpassingen aan de demografie en de stijgende levensverwachting door te voeren bij pensioenen en AOW.
- Niet profiteren van de bereidheid van mensen veel meer privaat te besteden aan zaken als onderwijs, gezondheidszorg, en zorg en wonen op de oude dag. Wat voor velen ook kan nu het deel van het inkomen dat besteed moet worden aan eerste levensbehoeften fors geslonken is.

Wij komen met een optimistische visie voor de toekomst van Nederland dat op hoofdlijnen uit de volgende componenten bestaat:

- > Een modern, samenhangend industrie- en dienstenebeleid waarmee wordt voortgebouwd op onze sterke punten.
- > Een beleid van systeemhervorming en -vernieuwing om al de mogelijkheden die Nederland heeft optimaal te gaan benutten. Mensen en middelen 'bevrijden', weg met de bureaucratie, weg met veel te veel mensen in niet-productieve functies buiten de primaire processen, weg met inefficiënt handelen.
- > Onze systeemvernieuwing of herstructurering levert de samenleving ook veel geld op, voor de komende jaren in totaal ongeveer 20 miljard euro, waarmee onder

meer het overheidstekort *grosso modo* kan worden weggewerkt. Dat is niet bezuinigen in de traditionele Haagse zin. Met deze systeemvernieuwingen is voor de Staat wel geld te besparen, maar het zijn geen bezuinigingen op het niveau van voorzieningen voor burgers en bedrijven. Bezuinigen is in onze visie geen Haags verdelingsvraagstuk. We hebben een totaal andere kijk en stellen maatregelen voor die én geld besparen én economische groei (na een korte incubatietijd) opleveren.

Voorlopig zullen we de besparingen vooral nodig hebben voor vermindering van het overheidstekort, maar na 2015 kan deze grote reorganisatie van overheid en verzorgingsstaat ook meer ten goede komen aan nog betere voorzieningen en aan lastenverlichting. Onze besparingen bevrijden mensen en middelen van overlast en verspilling, dat is goed voor de groei. Dat betekent een drastische sanering van bureaucratie, dubbel werk, bestuurlijke en uitvoeringsdrukke, bij de rijksoverheid, maar ook in het onderwijs, de zorg en de kennisinfrastructuur, bij waterschap, provincie en gemeente. Afgestapt wordt van het model van het betalen van hoge belastingtarieven om daarna bij tal van subsidieloketten weer het geld te gaan terughalen. Dat 'rondpompen van geld' is enorm inefficiënt en moet worden uitgebannen. Alleen voor de allerzwaksten moet de overheid er zijn om voorzieningen toegankelijk te houden. 'Nederland subsidieparadijs' is een bureaucratisch monstrem. Het is verkeerd aanwenden van middelen en mensen. Introductie van een vlaktaks symboliseert precies het tegenovergestelde. Dat staat haaks op het huidige model van het met veel bureaucratie en regelgeving rondpompen van geld. We maken gebruik van de bereidheid en mogelijkheid meer *privaat* in plaats van *collectief* te betalen. De vastzittende middelen van woningbouwcorporaties activeren we. Pensioenfondsen moeten meer op Nederland gericht zijn. De vastzittende oudere werknemers worden duurzaam ingezet, tot een hogere arbeidzame leeftijd.

Concreet kan die extra trendmatige groei (door stijging van productiviteitsgroei en hogere participatie) worden bereikt door de volgende (systeemvernieuwend) maatregelen.

- *Houdbare overheidsfinanciën* werken groeibevorderend uit. Ze versterken het vertrouwen in de overheid en dragen bij aan een goed vestigingsklimaat.
- *Verlaging van de directe belastingen* van burgers en bedrijven.
- Een *kleinere overheid* en de *vermindering van bureaucratie en managementlagen* in zorg en onderwijs door meer *maatschappelijk ondernemerschap* betekenen dat

er meer (hoogopgeleide) mensen beschikbaar zijn voor het bedrijfsleven. Het betekent een verschuiving van werkgelegenheid van sectoren met een lage productiviteitsgroei naar marktsectoren met een hogere productiviteitsgroei.

- *Investerings in de kwaliteit van het onderwijs en onderzoek en efficiënter innovatiebeleid* zijn voorstellen met groeiperspectief.
- Het – voor de middellange termijn – mogelijk maken van (meer) *private investeringen* in semipublieke sectoren. Dat bevordert een hogere kwaliteit en meer ondernemerschap in deze sectoren.
- Een *flexibele arbeidsmarkt en WW* zijn gericht op van werk naar werk en investeringen in duurzame inzetbaarheid.
- Een *lage eenvoudige vlaktaks, lagere loonkosten* en bijvoorbeeld beperking van de toegang tot de Wajong maken meer participatie, grotere dynamiek en productiviteit mogelijk.
- Een *forse vermindering van regels en administratieve lasten* betekent dat bedrijven sneller kunnen investeren en meer tijd hebben om te ondernemen.
- *Veel snellere procedures* voor de aanleg van infrastructuur, bedrijventerreinen en andere grote projecten en meer locaties voor woningbouw en een *vrijere huurmarkt* zorgen voor meer dynamiek en mobiliteit.
- *Kennismigratie* zorgt voor voldoende kenniswerkers in een verkrappende arbeidsmarkt. Dat houdt onze kennis-economie draaiend.
- Tot slot kunnen we *innovatieve oplossingen voor de verduurzaming* van onze economie en energievoorziening exporteren. Meer goedkope (schone) *kernenergie* houdt onze energie-intensieve, innovatieve industrie in ons land.

VNO-NCW

VNO-NCW
Postbus 93002
2509 AA Den Haag
Telefoon 070 349 03 49
Fax 070 349 03 00
informatie@vno-ncw.nl

www.vno-ncw.nl
MKB-Nederland
Postbus 93002
2509 AA Den Haag
Telefoon 015 219 12 12
Fax 015 219 14 14

beleid@mkb.nl
www.mkb.nl
LTO Nederland
Postbus 29773
2502 LT Den Haag
Telefoon 070 338 27 00